

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**
PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

**«Κλιματική Κρίση και κοινωνική πολιτική: Το Ευρωπαϊκό παράδειγμα και η
ελληνική εκδοχή του. Η περίπτωση της ενεργειακής φτώχειας».**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κρανάκη Μαρία

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή:

Λουδοβίκος Κωτσονόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
(Επιβλέπων)

Χρίστος Παπαθεοδώρου, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χριστόφορος Σκαμνάκης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μαρία Κρανάκη, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στα παιδιά των αυριανών γενεών

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	7
1.1. Σκοπός της εργασίας	7
1.2. Μεθοδολογία	8
2. Από την κλιματική αλλαγή στη Κλιματική κρίση: Η ανάδυση του προβλήματος.....	9
2.1 Το περιβαλλοντικό πρόβλημα	9
2.2 Συνέπειες του φαινομένου και η σχέση με τη κοινωνική πολιτική -στέγαση, μετανάστευση, παγκόσμιες ανισότητες.....	11
2.3. Πολιτικές για το κλίμα από το υπερεθνικό στο εθνικό επίπεδο	14
3. Το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας	20
3.1. ορισμοί.....	20
3.2 Τα αίτια	23
3.2. Η περίπτωση της Ε.Ε.....	24
3.3. Η περίπτωση της Ελλάδας.....	27
4. Κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας.....	30
4.1 Επιπτώσεις στην υγεία και το βιοτικό επίπεδο.....	30
4.2 Επιπτώσεις στην οικονομία	33
4.3 Επιπτώσεις στο περιβάλλον	35
5. Κοινωνικές πολιτικές για τη καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας.....	37
5.1. Ευρωπαϊκές πολιτικές.....	38
5.2. Ελληνικές πολιτικές	42
6. Συμπεράσματα.....	47
Πηγές-Βιβλιογραφία.....	54
Πηγές.....	54

Περίληψη

Η υψηλή κατανάλωση ενέργειας συνδέεται με μια από τις βασικότερες αιτίες της κλιματικής κρίσης, την καύση ορυκτών καυσίμων για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Ο μειωμένος οικογενειακός προϋπολογισμός για κάλυψη των ενεργειακών αναγκών του νοικοκυριού, ως αποτέλεσμα της γενικότερης συρρίκνωσης των εισοδημάτων που επέφερε η οικονομική κρίση παράλληλα με τις υψηλές τιμές κόστους για βασικά ενεργειακά αγαθά όπως είναι το πετρέλαιο και ο ηλεκτρισμός έχει εντείνει το φαινόμενο. Οι συνθήκες στέγασης επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την ευημερία, την κοινωνική ένταξη, την πρόοδο και την υγεία των ανθρώπων. Ως εκ τούτου, και δεδομένου ότι το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας έχει πολυπαραγωγικό και πολυπαραγωντικό χαρακτήρα, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί μέσα από ένα κατάλληλο μείγμα κοινωνικών, ενεργειακών και περιβαλλοντικών πολιτικών, με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων.

Ο ρόλος του κράτους στη περιβαλλοντική διακυβέρνηση ήταν και είναι πρωταρχικός. Αποτελεί τον εφαρμοστή των κοινωνικών και περιβαλλοντικών πολιτικών στα πλαίσια που το καπιταλιστικό σύστημα της παγκόσμιας διακυβέρνησης ορίζει. Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές κατευθύνουν με όρους αγοράς τις νομοθετικές ρυθμίσεις και δράσεις όσον αφορά τη διακυβέρνηση εντός και εκτός εθνικού κράτους. Μόνο αν αλλάξει εξ ολοκλήρου το σύστημα της κοινωνίας και της οικονομίας, μόνο τότε μπορεί να δοθεί λύση στο περιβαλλοντικό αδιέξοδο και να καμφθούν οι κοινωνικές ανισότητες που μαστίζουν όχι μόνο ενδοεθνικά αλλά παγκόσμια τους ανθρώπους που ζουν στο πλανήτη. Οι βραχυπρόθεσμες λύσεις και δράσεις μόνο παράταση μπορούν να δώσουν και όχι ουσιαστικές λύσεις. Ο χρόνος πλέον είναι πολύ περιορισμένος.

Abstract

High energy consumption is linked to one of the main causes of the climate crisis, the burning of fossil fuels to produce electricity. The reduced family budget to cover the energy needs of the household, as a result of the general shrinking of incomes brought about by the economic crisis alongside

the high cost prices for basic energy goods such as oil and electricity has intensified the phenomenon. Housing conditions greatly affect people's well-being, social inclusion, progress and health. Therefore, and given that the phenomenon of energy poverty has a multi-product and multi-factorial character, it should be addressed through an appropriate mix of social, energy and environmental policies, aiming at the sustainable development of cities. The role of the state in environmental governance was and is primary. It is the implementer of social and environmental policies within the frameworks that the capitalist system of world governance defines. Neoliberal policies direct in market terms the legislative arrangements and actions regarding governance inside and outside the nation state. Only if the system of society and economy is completely changed, only then can a solution be given to the environmental impasse and the social inequalities that plague not only nationally but globally the people living on the planet can be reversed. Short-term solutions and actions can only provide an extension and not substantial solutions. Time is now very limited.

1. Εισαγωγή

Τα περιβαλλοντικά ζητήματα και ειδικότερα η κλιματική αλλαγή είναι η κεντρική, πολιτική, οικονομική και ηθική πρόκληση του 20ου αιώνα (Fitzpatrick, 2014). Η κοινωνική πολιτική εμφανίστηκε για να αντιμετωπιστεί το ανθρώπινο και κοινωνικό κόστος της καπιταλιστικής εκβιομηχάνισης, έτσι και οι περιβαλλοντικές πολιτικές εμφανίστηκαν πρόσφατα για την αντιμετώπιση της καταστροφής του περιβάλλοντος. Σε αυτό το επίπεδο, και τα δύο περιλαμβάνουν νέες λειτουργίες και αρμοδιότητες για τα εθνικά κράτη μέσω των ευρωπαϊκών επιταγών. Η έναρξη της συζήτησης για τη κλιματική αλλαγή και η συνακόλουθη κλιμάκωση του προβλήματος έχει φέρει στο προσκήνιο το ζήτημα του ρόλου των κρατών για την αντιμετώπιση του φαινομένου και το ρόλο του κοινωνικού κράτους. Η ενεργειακή φτώχεια συνδέεται με την οικονομική κρίση αλλά έχει άμεσο αντίκτυπο στο περιβάλλον, οι κοινωνικές πολιτικές θα είναι κεντρικές για τις συνθήκες διαβίωσης που θα αντιμετωπίσουν οι επόμενες γενιές στο περιβάλλον που αναδιαμορφώνεται συνεχώς.

1.1. Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της διπλωματικής αυτής εργασίας είναι ερευνηθεί βιβλιογραφικά το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής και πιο ειδικά η ενεργειακή κρίση και φτώχεια ως μια έκφανση του φαινομένου αλλά και ως άμεση συνέπεια των διεθνών πολιτικών, της οικονομικής κρίσης και του περιβαλλοντικού προβλήματος. Να διερευνηθεί βιβλιογραφικά κατά πόσο και αν είναι ανεξάρτητες η κοινωνική πολιτική και η περιβαλλοντική πολιτική, και πώς συνδέονται με το κοινωνικό κράτος. Διερευνώνται οι προσπάθειες ορισμού της ενεργειακής φτώχειας με την υπάρχουσα νομοθεσία που διέπει το φαινόμενο σε Ελλάδα και Ε.Ε. Προσδοκώμενα αποτελέσματα είναι να δοθούν προτάσεις αντιμετώπισης του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας και νέες κατευθύνσεις στην έρευνα.

1.2. Μεθοδολογία

Το σύνολο της διπλωματικής πραγματοποιήθηκε με βιβλιογραφική διερεύνηση που περιλαμβάνει, βιβλία, άρθρα επιστημονικών περιοδικών, έρευνες, διαδικτυακές πηγές, μελέτες φορέων και ιδρυμάτων, Ευρωπαϊκούς νόμους και οδηγίες καθώς και Εθνικούς νόμους, κανονισμούς σε εναρμόνιση με ευρωπαϊκές οδηγίες και στατιστικά στοιχεία.

Η έρευνα αυτή αναφέρεται σε: Κλιματική κρίση/αλλαγή, ορισμός της ενεργειακής φτώχειας, Ευρωπαϊκή και Ελληνική νομοθεσία σχετική με την ενεργειακή φτώχεια, κοινωνικές πολιτικές, προτάσεις αντιμετώπισης.

2. Από την κλιματική αλλαγή στη Κλιματική κρίση: Η ανάδυση του προβλήματος

2.1 Το περιβαλλοντικό πρόβλημα

Κατά τη διάρκεια της ιστορίας της Γης το επίπεδο της θερμοκρασίας του πλανήτη όπως και της σύστασης των διάφορων στοιχείων της ατμόσφαιρας μεταβάλλονταν. Αυτές οι διακυμάνσεις ωστόσο δεν είχαν συνδεθεί με τις ανθρώπινες δραστηριότητες μέχρι πρόσφατα (Benson, 2020). Τις τελευταίες δεκαετίες απασχολούν έντονα την κοινωνία τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Είναι ζητήματα που οι επιπτώσεις τους επηρεάζουν τόσο σε διεθνές επίπεδο, τοπικό αλλά και ατομικό. Η έκφραση «περιβαλλοντική πολιτική» τονίζει τον διεθνή χαρακτήρα βασικών περιβαλλοντικών προβλημάτων (Feindt & Duit & Meadowcroft, 2016).

Οι εγκυρότερες και πιο αξιόπιστες εκθέσεις για την κλιματική αλλαγή έχουν δημοσιευτεί από τη Διακυβερνητική Επιτροπή για την Αλλαγή του Κλίματος (Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC) που ιδρύθηκε το 1988 από τον Παγκόσμιο Μετεωρολογικό Οργανισμό (World Meteorological Organization-WMO) και το Πρόγραμμα Περιβάλλοντος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (United Nations Environment Programme-UNEP). Σκοπός της επιτροπής είναι η αξιολόγηση της υπάρχουσας επιστημονικής γνώσης για τη μελέτη της κλιματικής αλλαγής, καθώς και η αξιολόγηση των συνεπειών των κλιματικών μεταβολών που προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα, μελετώντας πιθανές πολιτικές και δράσεις για την αντιμετώπιση των ενδεχόμενων κινδύνων (Κατσαφάδος & Μαυροματίδης, 2015). Το 1990, προειδοποίησε ότι η ανθρώπινη χρήση ορυκτών καυσίμων (άνθρακας, πετρέλαιο και αέριο) αύξησε την ατμοσφαιρική συγκέντρωση διοξειδίου του άνθρακα σε επίπεδα που πιθανότατα θα οδηγήσουν σε περαιτέρω αύξηση στις παγκόσμιες θερμοκρασίες (Benson, 2020).

Ωστόσο είχε ήδη γίνει αναφορά από τη Συμβουλευτική Επιτροπή Επιστημών των ΗΠΑ. Το 1965 είχαν προειδοποιήσει για το τεράστιο εγχείρημα με τις πηγές ενέργειας και τους αναμενόμενους κινδύνους, σε επίπεδο κλίματος, και επιπτώσεων στη ζωή των ανθρώπων. Καταναλώνοντας μέσα σε λίγα γενιές τα ορυκτά καύσιμα που είχαν συσσωρευτεί στη γη τα προηγούμενα 500 εκατομμύρια χρόνια, η ανθρωπότητα διοχέτευε διοξείδιο του άνθρακα στην ατμόσφαιρα που μέχρι το έτος

2000 αναμενόταν να αυξήσει τη συγκέντρωση του ατμοσφαιρικού CO₂ κατά 25%. Υπήρχε δηλαδή ήδη η σκέψη ότι οι αλλαγές θα ήταν αισθητές (Mitchel, 2011).

Όπως αναφέρει ο Fitzpatrick (2014) με τον όρο κλιματική αλλαγή, αναφερόμαστε κυρίως στην υπερθέρμανση του πλανήτη που προκαλείται ταχύτατα μέσα από ανθρώπινες δραστηριότητες και σε ευρύτερα περιβαλλοντικά ζητήματα εξάντλησης και διαχείρισης πόρων, αποτελεί μάλιστα το πιο περίπλοκο και δύσκολο πρόβλημα που η διεθνής κοινότητα έχει κληθεί να αντιμετωπίσει (Δούση, 2014).

Η ατμοσφαιρική ρύπανση επηρεάζει όλες τις περιοχές, τα περιβάλλοντα, τις κοινωνικοοικονομικές ομάδες και τις ηλικιακές ομάδες. Ενώ όλοι οι άνθρωποι που ζουν σε μια δεδομένη περιοχή αναπνέουν τον ίδιο αέρα, υπάρχουν ωστόσο σημαντικές γεωγραφικές διαφοροποιήσεις στην έκθεση στην ατμοσφαιρική ρύπανση. Οι πολίτες στην Αφρική, την Ασία ή τη Μέση Ανατολή αναπνέουν πολύ υψηλότερα επίπεδα ατμοσφαιρικών ρύπων από εκείνους που ζουν σε άλλα μέρη του κόσμου. Ορισμένα μέρη έχουν επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης που είναι αρκετές φορές υψηλότερα από εκείνα που θεωρούνται ασφαλή από τις κατευθυντήριες γραμμές για την ποιότητα του αέρα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (WHO). Η ατμοσφαιρική ρύπανση χρησιμοποιείται ως δείκτης βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς οι πηγές ατμοσφαιρικής ρύπανσης παράγουν επίσης ρύπους που τροποποιούν το κλίμα.

Η Αιθαλομίχλη είναι το είδος της ατμοσφαιρικής ρύπανσης που παρουσιάζεται όταν υπάρχει υψηλή συγκέντρωση ρύπων, όπως αιωρούμενων σωματιδίων, διοξειδίου του θείου, μονοξειδίου του άνθρακα σε συνδυασμό με σχετικά χαμηλή θερμοκρασία και μεγάλο ποσοστό υγρασίας. Όταν σε μια περιοχή υπάρχουν αυξημένες εκπομπές αιωρούμενων σωματιδίων σε συνδυασμό με μετεωρολογικές και τοπογραφικές συνθήκες που εμποδίζουν τη φυσική διάχυση της ρύπανσης, τότε οι ρύποι εγκλωβίζονται στην περιοχή με αποτέλεσμα την αύξηση των συγκεντρώσεων ρύπων και τη δημιουργία αιθαλομίχλης. Τα αιωρούμενα σωματίδια είναι μικρά τεμάχια ύλης σε στερεή ή υγρή φάση, που μπορούν να αιωρούνται στην ατμόσφαιρα για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Σε αυτά τα σωματίδια συμπεριλαμβάνονται η σκόνη, η αιθάλη (καπνός), διάφορα μέταλλα κλπ. Ως αιθάλη (καπνός) αναφέρονται τα μικρά σωματίδια τα οποία προέρχονται από ατελείς καύσεις και αποτελούνται κυρίως από άνθρακα. Οι κυριότερες ανθρωπογενείς πηγές εκπομπής αιωρούμενων σωματιδίων είναι οι κάθε είδους καύσεις όπως για παραγωγή ενέργειας, για θέρμανση, οι διάφορες βιομηχανικές δραστηριότητες, η μετακίνηση των οχημάτων και κάθε είδους μεταφορικών μέσων (Υπουργείο

Περιβάλλοντος & Ενέργειας). Στην Ελλάδα το φαινόμενο παρατηρήθηκε τον Δεκέμβριο του 2012 μετά από 40 χρόνια απουσίας. Η αυξημένη τιμή πετρελαίου της περιόδου είχε στρέψει τους πολίτες στη χρήση τζακιών και σομπών με τη καύση καυσόξυλων και άλλων προϊόντων προκειμένου να ζεσταθούν (Βαταβάλη & Χατζηκωνσταντίνου, 2018).

Παρατηρούμε λοιπόν πως ακόμα και αν στραφούν τα άτομα σε άλλους τρόπους θέρμανσης και όχι μέσω της χρήση πετρελαίου ή άλλων καυσίμων δεν συνεπάγεται ότι το περιβάλλον δεν επιβαρύνεται επιπλέον ή ότι η μόλυνση της ατμόσφαιρας δεν υφίσταται. Η καύση ξύλων και άλλων προϊόντων με σκοπό της παραγωγή θερμότητας μπορεί να επιβαρύνει την ατμόσφαιρα ειδικά των πυκνοκατοικημένων αστικών περιοχών.

2.2 Συνέπειες του φαινομένου και η σχέση με τη κοινωνική πολιτική - στέγαση, μετανάστευση, παγκόσμιες ανισότητες

Τα επίπεδα διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα έχουν αυξηθεί κατά 40% από την αρχή της βιομηχανικής εποχής, με το ήμισυ της αύξησης να συμβαίνει από τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Οι επακόλουθες αλλαγές στο κλίμα της γης απειλούν να γίνουν όχι μόνο επιβλαβείς για τους ανθρώπους, αλλά καταστροφικές για τον ίδιο τον πλανήτη (Mitchel, 2011). Οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, ιδιαίτερα διοξειδίου του άνθρακα (CO₂), στην ατμόσφαιρα και τους ωκεανούς φέρει σημαντικές αλλαγές στην ομοιοστάση του οικοσυστήματος. Τα επίπεδα διοξειδίου του άνθρακα στον αέρα από την προβιομηχανική επανάσταση έχουν σχεδόν διπλασιαστεί, ενώ ήδη η μέση θερμοκρασία της γης έχει ανέβει τουλάχιστον 0,80°C και αναμένεται άμεσα να ανέβει επιπλέον 0,60°C (Fitzpatrick, 2014). Οι εκτιμήσεις δείχνουν αύξηση έως και 4 βαθμούς έως το τέλος του αιώνα αν η παγκόσμια κοινότητα δεν δράσει για την κλιματική αλλαγή (Gough, 2014).

Επειδή το διοξείδιο του άνθρακα είναι καλός απορροφητής της γήινης υπέρυθρης ακτινοβολίας, δηλαδή της θερμότητας που εκλύει η επιφάνεια της Γης, η αύξηση της συγκέντρωσής του οδηγεί σε αντίστοιχη αύξηση της θερμοκρασίας του αέρα κοντά στην επιφάνεια. οι επιστήμονες εκτιμούν πως διπλασιασμός της συγκέντρωσης του CO₂ στην ατμόσφαιρα θα οδηγήσει σε αύξηση της μέσης

θερμοκρασίας σε παγκόσμιο επίπεδο από 1,5°C μέχρι 4,5°C με απρόβλεπτες συνέπειες (Κατσαφάδος& Μαυροματίδης, 2015). Το αποτέλεσμα θα είναι ο επανασχεδιασμός της φυσικής γεωγραφίας του κόσμου που θα προκαλέσει τεράστια μετακίνηση πληθυσμών (κλιματικοί πρόσφυγες) και υψηλό κίνδυνο πολέμων, ακραίες περιόδους καύσωνα, μείωση παγκόσμιων αποθεμάτων τροφίμων, άνοδο της στάθμης της θάλασσας και άλλα (Gough,2014).

Τα κράτη απαιτούν ολοένα και περισσότερους ενεργειακούς πόρους όπως το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και τον άνθρακα, για την κάλυψη των αναγκών τους, τόσο στο διακρατικό επίπεδο, στις επιχειρήσεις καθώς και στην καθημερινότητα των πολιτών. Η ανάγκη για θέρμανση, ηλεκτρισμό, μεταφορές και μετακινήσεις, για την ικανοποίηση της βιομηχανικής παραγωγής και των καταναλωτικών προτύπων επιβάλλουν ολοένα και μεγαλύτερη ζήτηση των ορυκτών αυτών πόρων. Ωστόσο, οι πόροι αυτοί δεν είναι ανεξάντλητοι, απαιτούν ορθολογική διαχείριση, ικανή να εξασφαλίσει όχι μόνο την επάρκεια για τώρα αλλά κυρίως για τις μελλοντικές γενιές. Οι προκλήσεις που δημιουργούν τα ζητήματα ενέργειας σε διακρατικό επίπεδο, τουλάχιστον εντός της Ε.Ε είναι δύσκολο έως αδύνατο να απαντηθούν από κάθε κράτος μεμονωμένα. Έτσι αναδύεται η ανάγκη συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών και της συγκρότησης μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής για την ενέργεια (Χατζημπούσιου, 2015).

Δεν μπορεί ωστόσο να μην αναγνωριστεί το γεγονός ότι παρά τη συνεχή επιδείνωση της κλιματικής κρίσης έχουν γίνει σημαντικά βήματα όσον αφορά την αναγνώριση του προβλήματος, τη μελέτη των πτυχών του φαινομένου και τη στοχοθεσία. Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται μια σειρά από ενέργειες που σκοπό έχουν τη προστασία ή τον περιορισμό της επιβάρυνσης όπως οι διεθνείς νομικές ρυθμίσεις, και περιβαλλοντικές αρχές, τα πρωτόκολλα στο πλαίσιο του δίκαιου του περιβάλλοντος. Σε αυτή τη δυναμική διαδικασία συμμετέχουν όχι μόνο τα κράτη αλλά και ευρύτερες ομάδες της κοινωνίας όπως διεθνείς οργανισμοί, ΜΚΟ, επιστημονικές κοινότητες και επιχειρήσεις (Δούση, 2014).

Τα περιβαλλοντικά ζητήματα είναι παγκόσμια προβλήματα που ωστόσο της λύσεις του και πολιτικές για την αντιμετώπισής καλούνται να εφαρμόσουν τα έθνη-κράτη. Η άποψη περί υποβαθμισμένου ρόλου του κράτους είναι λαθεμένη καθώς το κράτος αποτελεί διεθνή παράγοντα οργάνωσης που ασκεί πολιτική εξουσία εντός

των συνόρων του και επηρεάζει άμεσα τη κοινωνία. (Feindt & Duit & Meadowcroft, 2016)

Μία από τις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής είναι ότι υπάρχει μία ασυμμετρία μεταξύ της ευθύνης για την υπερθέρμανση του πλανήτη και των προβλεπόμενων επιζήμιων επιπτώσεων της. Το Χάσμα των εκπομπών μεταξύ των εθνών ήταν και είναι μεγάλο. Οι περισσότεροι αναλυτές καταλήγουν ότι το ελάχιστον πρότυπο διανεμητικής δικαιοσύνης μεταξύ των χωρών είναι να στοχεύσει σε ίσες εκπομπές κατά κεφαλήν σε όλο το κόσμο. Προκύπτει λοιπόν μια «διπλή αδικία» με την σύγχρονη ανισορροπία ευθύνης και συνεπειών. Οι επιπτώσεις είναι πολύ μεγαλύτερες στις τροπικές περιοχές του κόσμου στις οποίες υπάρχουν κυρίως αναπτυσσόμενες χώρες, ο παγκόσμιος Νότος (Gough, 2014 & Lessenich 2019).

Στη λογική που λειτουργεί το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, ένα σύστημα εξωτερίκευσης οι πλούσιες, βιομηχανοποιημένες χώρες μεταφέρουν τις αρνητικές επιπτώσεις των πράξεών τους σε χώρες και ανθρώπους σε φτωχότερες, λιγότερο «ανεπτυγμένες» περιοχές του κόσμου. Ολόκληρη η στρατηγική κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης της ευρωπαϊκής και βορειοαμερικανικής βιομηχανικής κοινωνίας βασιζόταν πάντα στην αρχή της ανάπτυξης σε βάρος των άλλων. Υπό αυτή την έννοια, η εξωτερίκευση σημαίνει εκμετάλλευση των πόρων των άλλων, μετακύλιση κόστους σε αυτούς, ιδιοποίηση των κερδών και προώθηση του προσωπικού συμφέροντος, παρεμποδίζοντας ή ακόμα και αποτροπή της προόδου των άλλων (Lessenich 2019).

Η άνοδος των τιμών του πετρελαίου πυροδότησε την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008-09, η ζημιά της οποίας έγινε ευρύτερα αισθητή από οποιαδήποτε από τις καταστροφές που έχουν αποδοθεί μέχρι στιγμής στην κλιματική κατάρρευση (Mitchel, 2011). Όπως αναφέρει ο Shaffrin (2014), οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στον τομέα της στέγασης αντιπροσωπεύουν το 30-40 % όλων των τομέων μαζί. Σε αυτόν τον τομέα, η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και η κοινωνική πολιτική βρίσκονται πιο άμεσα σε σύγκρουση. Από τη μία πλευρά, η κοινωνική πολιτική στοχεύει στη διασφάλιση της πρόσβασης στην ενέργεια και στη δημιουργία ισότητας μεταξύ διαφορετικών εισοδηματικών ομάδων όσον αφορά τη γενική άνεση και την οικονομική προσιτότητα της επαρκούς διαβίωσης και στέγασης. Από την άλλη πλευρά, οι κλιματικές πολιτικές στον τομέα της στέγασης είναι πιο αποτελεσματικές εάν προωθούν και ενισχύσουν την

εξοικονόμηση ενέργειας. Η κοινωνική βοήθεια για τη στέγαση και τη θέρμανση, αυξάνει όχι μόνο την ποιότητα ζωής αλλά και τη χρήση ενέργειας των νοικοκυριών και τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να αναγνωριστεί η ανάγκη για μέσα πολιτικής που να είναι κοινωνικά δίκαια και αποτελεσματικά όσον αφορά την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Αυτές οι πολιτικές πρέπει να αντιμετωπίσουν την ανισότητα που προκύπτει διαχρονικά στην κατανάλωση ενέργειας των νοικοκυριών (Shaffrin, 2014).

2.3. Πολιτικές για το κλίμα από το υπερεθνικό στο εθνικό επίπεδο

Οι πολυμερείς συμφωνίες μεταξύ των κρατών αποτελούν τον πυρήνα της κλιματικής διακυβέρνησης. Σχεδόν όλα τα έθνη συμμετέχουν κάθε χρόνο στις Διασκέψεις των Μερών (COPs) με τη συμβολή εκπροσώπων επιχειρήσεων, ομάδων συμφερόντων, ΜΚΟ, κοινωνικά κινήματα (Gough, 2014). Με την υποχώρηση του ρόλου του κράτους και την αντίστοιχη αύξηση του ρόλου και των μηχανισμών της αγοράς, κατά τα νεοφιλελεύθερα πρότυπα από τη δεκαετία του 1980 και μετά προέκυψε η έννοια της διακυβέρνησης. Υποδηλώνει ότι οι ρυθμίσεις και ο έλεγχος μπορούν αν γίνονται μέσα από οργανωμένα δίκτυα δημόσιων και ιδιωτικών ομάδων και θεσμών κράτους και αγοράς. Οι διεθνείς οργανισμοί είναι ενώσεις κρατών που ασχολούνται για τη διαχείριση και επίλυση κοινών προβλημάτων και αποτελούνται από διεθνή όργανα. Σε αυτά συγκαταλέγονται οι «Διασκέψεις των συμβαλλόμενων Μερών» (COPs) που δημιουργήθηκαν από τις πολυμερείς περιβαλλοντικές συμφωνίες για να παρακολουθούν ανά τακτά χρονικά διαστήματα την υλοποίηση των συμφωνιών και να συμβάλουν στη βελτίωση της λειτουργίας του με τροποποιήσεις και αποφάσεις (Δούση, 2014).

Στο πλαίσιο της 21ης διάσκεψης των μερών των Ηνωμένων Εθνών (COP21), το 2015 στο Παρίσι, έθεσαν φιλόδοξους νέους στόχους για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής. Συνήψαν συμφωνία στην οποία περιλαμβάνεται σχέδιο δράσης για τον περιορισμό της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Το 2021, πραγματοποιήθηκε η 26η διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την κλιματική αλλαγή (COP26). Η θέση της ΕΕ εγκρίθηκε στο σύνολό της από το Συμβούλιο. Στα συμπεράσματά του, το Συμβούλιο κάλεσε όλα τα μέρη να προτείνουν εθνικά καθορισμένες συνεισφορές (ΕΚΣ) και προέτρεψε μεγάλες ανεπτυγμένες χώρες να αυξήσουν τις συνεισφορές τους στο πλαίσιο της δέσμευσης χρηματοδότησης για την καταπολέμηση της

κλιματικής αλλαγής και σχετικά με τους κανόνες για τις διεθνείς αγορές διοξειδίου του άνθρακα, παρέχοντας τη δυνατότητα στις χώρες να εμπορεύονται μειώσεις των εκπομπών καθόρισε τη θέση της ΕΕ σχετικά με κοινά χρονοδιαγράμματα για τις δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών που περιλαμβάνονται στις ΕΚΣ κάθε χώρας

Ο κυρίαρχος θεσμός της διακυβέρνησης της κλιματικής αλλαγής είναι η Σύμβαση Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή του Ρίο 1992 (UNFCCC). Παρείχε μια ριζοσπαστική δήλωση αρχών για την καθοδήγηση της παγκόσμιας περιβαλλοντικής πολιτικής και της κλιματικής αλλαγής (Gough,2014). Αποτέλεσε το πρώτο κεντρικό νομοθέτημα που θέσπισε η διεθνής κοινότητα με στόχο την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση-Πλαίσιο με τον Νόμο 2205/1994. Στο άρθρο 3 παρ.1 ορίζεται ότι τα κράτη θα πρέπει να προωθούν με τα μέτρα και της πολιτικές την βιώσιμη ανάπτυξη καθώς και πως ο στόχος είναι να προστατευτούν και να ωφεληθούν οι μελλοντικές γενεές (Τσάλτας, 2009). Πολλές από τις ψηφισμένες Αρχές δεν έχουν τηρηθεί στη πράξη όπως η Αρχή 15 «Αρχή της προφύλαξης», η Αρχή 16 «Αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει» και η Αρχή 7 «Αρχή για τις κοινές αλλά διαφοροποιημένες ευθύνες» μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών (Gough,2014).

Η τρίτη Διάσκεψη των Μερών που πραγματοποιήθηκε στο Κιότο το 1997 ή αλλιώς «Το Πρωτόκολλο του Κιότο» συνιστά το πιο σημαντικό διεθνές κανονιστικό εργαλείο που υιοθετήθηκε (Τσάλτας, 2009). Το «Πρωτόκολλο του Κιότο» αναγνώρισε την ευθύνη των χωρών του Βορρά για συσσωρευμένες προηγούμενες εκπομπές μέσω της αρχής των «κοινών αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών». Έθεσε υποχρεωτικούς στόχους εκπομπών για τις ανεπτυγμένες χώρες κατά την πρώτη περίοδο δέσμευσης (2008–12) και παρείχε ένα πλαίσιο για περαιτέρω διαπραγματεύσεις για το κλίμα.

Το Πρωτόκολλο τέθηκε σε ισχύ το 2005 αλλά απορρίφθηκε από τις ΗΠΑ (Gough, 2014). Επιπλέον, η συνθήκη δεν επέβαλε περιορισμούς στις εκπομπές αναπτυσσόμενων χωρών, όπως η Κίνα, η Ινδία ή η Βραζιλία, οι οποίες είχαν αντισταθεί σε οποιαδήποτε απόπειρα περιορισμού της οικονομικής τους ανάπτυξης. Οι μετριοπαθείς στόχοι του πρωτοκόλλου, οι εκτενείς αποκλεισμοί και οι φιλελεύθεροι μηχανισμοί ευελιξίας το κατέστησαν ανίκανο να επιτύχει τον υποτιθέμενο στόχο του να επιβραδύνει το ρυθμό της κλιματικής αλλαγής. Εκπλήρωσαν τους στόχους τους κυρίως πληρώνοντας αναδασώσεις σε αναπτυσσόμενες χώρες και κλείνοντας προσωρινά εργοστάσια, όχι εγκαθιστώντας

μια οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα. Το πρωτόκολλο δεν είχε ουσιαστικά καμία επίδραση στα δύο έθνη που ήταν πιο κρίσιμα για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, τις Η.Π.Α επειδή αρνήθηκαν να επικυρώσουν τη συνθήκη παρά το γεγονός ότι διαπραγματεύτηκαν επιτυχώς για να την αποδυναμώσουν, και τη Κίνα επειδή αποκλείστηκε ρητά από τις πιο αυστηρές απαιτήσεις της συνθήκης (Benson, 2020).

Το Διεθνές Σύστημα Εμπορίας Ρύπων ως μηχανισμός του Πρωτοκόλλου του Κιότου αποτελεί τη συμφωνία μείωσης εκπομπών στη βάση ποσοτικοποιημένων δεικτών. Τα ανώτατα όρια εκπομπών κάθε κράτους καθορίζονται με συγκεκριμένες διατάξεις. Με το σύστημα εμπορεύσιμων δικαιωμάτων εκπομπών οι αναπτυγμένες χώρες που μπορούν και θέλουν να ξεπεράσουν τα δικά τους καθορισμένα όρια έχουν τη δυνατότητα να αγοράσουν επιπλέον δικαιώματα εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου από ένα ή περισσότερα αναπτυσσόμενα κράτη (Τσάλτας, 2009). Στη βάση λοιπόν μιας πρόσκαιρης λύσης αντιμετώπισης του περιβαλλοντικού προβλήματος καθορισμένο με όρους αγοράς αναρωτιέται κανείς αν θα έπρεπε να έχει το συγκεκριμένο εργαλείο κεντρικό ρόλο όσον αφορά τη κλιματική πολιτική για τη αντιμετώπιση της ρίζας του προβλήματος.

Κατά την 70η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών (25 Σεπτεμβρίου 2015) επικυρώθηκε η Ατζέντα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, με τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) και τους 169 υποστόχους της. Το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης είναι έως το 2030 και αφορούν όλες τις χώρες συμπεριλαμβανομένου και του Παγκόσμιου Νότου που έχουν συμφωνήσει στις δεσμεύσεις της. Ωστόσο λαμβάνονται υπόψη οι διαφορετικές εθνικές πραγματικότητες, τα διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης και οι εθνικές πολιτικές. Η Ατζέντα 2030 προωθεί την ενσωμάτωση και των τριών διαστάσεων της βιώσιμης ανάπτυξης, την κοινωνική, την περιβαλλοντική και την οικονομική σε όλες τις τομείς της πολιτικής, ενώ παράλληλα προάγει τη διασύνδεση και τη συνοχή των σχετικών με τους ΣΒΑ πολιτικών και νομοθετικών πλαισίων.

Κατά συνέπεια, οι ανησυχίες για την ατμοσφαιρική ρύπανση αντικατοπτρίζονται στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ): Τα επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης στις πόλεις αναφέρονται ως δείκτης για την αστική βιώσιμη ανάπτυξη (ΣΒΑ 11). Η πρόσβαση σε καθαρή ενέργεια –ιδιαίτερα καθαρά οικιακά καύσιμα και τεχνολογίες– επισημαίνεται ως δείκτης βιώσιμης ενέργειας (ΣΒΑ 7). και η θνησιμότητα λόγω ατμοσφαιρικής ρύπανσης (περιβάλλοντος και

νοικοκυριού) χρησιμοποιείται ως δείκτης για τον στόχο ΣΒΑ για την υγεία (ΣΒΑ 3). Οι αξιόπιστες εκτιμήσεις της έκθεσης και των επιπτώσεων από τους ατμοσφαιρικούς ρύπους είναι το κλειδί για την καλύτερη ενημέρωση των υπευθύνων χάραξης πολιτικής, καθώς και των αναπτυξιακών εταίρων. Αυτά τα στοιχεία είναι απαραίτητα για την παρακολούθηση της προόδου στις βελτιώσεις της ποιότητας του αέρα και για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών που στοχεύουν στη μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, καθώς και για την αξιολόγηση του πόσο συμβάλλουν στην προστασία της υγείας.

Όσον αφορά την Ελλάδα τα μέτρα που λαμβάνονται τείνουν να έχουν βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα, με τη χώρα να εξακολουθεί να μην διαθέτει ένα εθνικό πρόγραμμα ελέγχου της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, με σοβαρότατες συνέπειες για τη δημόσια υγεία και την ποιότητα ζωής των πολιτών. Επίσης, η φορολογική επιβάρυνση της ενέργειας και των καυσίμων δεν αντανακλά την κλιματική επιβάρυνση που προκαλεί η χρήση τους. Αν και η τιμή της βενζίνης είναι μεταξύ των υψηλότερων ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ, δεν ισχύει το ίδιο για το πετρέλαιο που είναι συγκριτικά περισσότερο ρυπογόνο, γεγονός που δημιουργεί αντικρουόμενα αποτελέσματα και δεν συμβάλλει σίγουρα στη μείωση της ρύπανσης της ατμόσφαιρας (Πασσάκου, 2021).

Η Ελλάδα είναι ένα κράτος με ισχυρό πλεονέκτημα στη χρήση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας χάρη στο κλίμα που διαθέτει, το ηλιακό και αιολικό δυναμικό της. Βασιζόμενη στην κατασκευή κυρίως των ανεμογεννητριών και των φωτοβολταϊκών, πέτυχε σημαντική ανάπτυξη των ΑΠΕ, η οποία για το 2018 αντιστοιχούσε στο 13% της συνολικής παραγωγής πρωτογενούς ενέργειας και στο 31% της ηλεκτροπαραγωγικής (Πασσάκου, 2021).

Η σταδιακή μετάβαση του ενεργειακού συστήματος σε ένα χαμηλότερων εκπομπών και η μειωμένη δραστηριότητα λόγω της οικονομικής κρίσης συνέβαλαν στη μείωση των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από το 2016. Παρά την πρόοδο που σημειώθηκε, η χώρα παραμένει εξαρτημένη σε μεγάλο βαθμό από τα ορυκτά καύσιμα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή-ΕΚΘΕΣΗ ΧΩΡΑΣ, 2023). Η Κυβέρνηση, έχει ανακοινώσει σχέδιο για την απολιγνιτοποίηση της χώρας μέχρι το 2028 και τη δημιουργία μιας κλιματικά ουδέτερης οικονομίας μέχρι το 2050. Οι στόχοι αυτοί βασίζονται στις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει η χώρα ως κράτος-μέλος της Ε.Ε., η οποία στα πλαίσια της Συμφωνία των Παρισίων για την κλιματική αλλαγή (2016) έχει θέσει ως στόχο τη μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου κατά 20% έως το

2020 και κατά τουλάχιστον 40% έως το 2030 συγκριτικά με το 1990, ενώ ο μακροπρόθεσμος στόχος είναι να μειώσει τις εκπομπές της κατά 80-95% έως το 2050 (Πασσάκου, 2021).

Στην Ελλάδα το 2022 οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας αντιπροσώπευαν το μεγαλύτερο μερίδιο στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας (42%) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή ΕΚΘΕΣΗ ΧΩΡΑΣ, 2023). Ωστόσο η ευρωπαϊκή Επιτροπή έθεσε υπό αμφισβήτηση, με αιτιολογημένη γνώμη, για παραβίαση της νομοθεσίας της ΕΕ για τη φύση και τον σχεδιασμό αιολικών πάρκων καθώς και την τήρηση των κανόνων περί ασφαλούς μετάβασης στις ΑΠΕ χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η βιοποικιλότητα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δέσμη Παραβάσεων Φεβρουαρίου, 2023). Το παρωχημένο χωροταξικό πλαίσιο για τις ΑΠΕ παραβιάζει το δίκαιο της ΕΕ σχετικά με το οικοσύστημα και τα προστατευόμενα είδη βιοποικιλότητας ενώ παράλληλα το 2021 και το 2022 εγκρίθηκε παράταση λειτουργίας για τις λιγνιτικές μονάδες που έπρεπε να κλείσουν λόγω υπέρβασης ορίων εκπομπής ρύπων (Νάντσου, 2023).

Η Ελλάδα, έχει πληγεί σοβαρά από την ενεργειακή κρίση, λόγω της βαθιάς εξάρτησής της από το ορυκτό αέριο που συμβάλλει στην εκτόξευση των τιμών του ηλεκτρικού ρεύματος, ως εκ τούτου τα πιο ευάλωτα νοικοκυριά οδηγούνται σε ενεργειακή φτώχεια και σοβαρή υποβάθμιση της ποιότητας ζωής τους. Η μετάβαση προς την κλιματική ουδετερότητα και ένα ενεργειακό σύστημα χωρίς άνθρακα αποτελεί πρόκληση για την ενεργειακή ασφάλεια, την απαλλαγή από γεωπολιτικές διενέξεις για τους ενεργειακούς πόρους και μια κοινωνικά δικαιότερη οικονομία. Είναι επιτακτική ανάγκη η Ελλάδα να σχεδιάσει την πορεία της προς την πλήρη απεξάρτηση του ενεργειακού της συστήματος από τον άνθρακα μέσω μιας υποδειγματικής πορείας που θα οδηγήσει σε ένα μέλλον ενεργειακής ασφάλειας, κοινωνικής δικαιοσύνης και αποτελεσματικής προστασίας του περιβάλλοντος (Νάντσου, 2023).

Το κοινωνικο-οικονομικό μοντέλο που ακολουθείται συνδέεται άμεσα με τις επιλογές που γίνονται για τη διαχείριση της πολιτικής και του περιβαλλοντικού κόστους. Η νέο-φιλελεύθερες πολιτικές που ακολουθούνται τα τελευταία χρόνια δίνουν προτεραιότητα στους οικονομικούς στόχους και οφέλη παρά στη κοινωνική ευημερία και τη κοινωνική δικαιοσύνη. Οι αποφάσεις αυτές ωστόσο, με κριτήριο το οικονομικό όφελος, αποτελούν βραχυπρόθεσμες λύσεις και αποτελούν ουσιαστικά μια μορφή παράτασης του προβλήματος καθώς δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσουν τα οικονομικά αδιέξοδα του συστήματος. Οι περιβαλλοντικές προκλήσεις και

απειλές προσλαμβάνουν όλο και περισσότερη βαρύτητα και κάνουν φανερό ότι είναι αναγκαίο να αλλάξουν τα παραγωγικά και καταναλωτικά πρότυπα (Πλατιάς, 2020). Οι τρόποι ζωής και σκέψης αντιμετωπίζουν τη φύση ως άπειρο πόρο. Μετά από 150 χρόνια συνεχώς αυξανόμενης προσφοράς, η εποχή της αφθονίας και των αποθεμάτων φαίνεται να έχει τελειώσει. Ο κόσμος καταναλώνει τα αποθέματα πετρελαίου πιο γρήγορα από ό,τι μπορούν να αναπληρωθούν (Mitsel, 2011).

Δεδομένης της κλιματικής αλλαγής η αντίληψη για την ανάπτυξη και την πρόοδο πρέπει να αλλάξει, ζητήματα όμως προκύπτουν κατά πόσο θα αλλάξει και η κοινωνική πολιτική. Στις νέες πιο «πράσινες οικονομίες χαμηλών εκπομπών άνθρακα» τα συστήματα πρόνοιας πρέπει να προσαρμοστούν, και να αναδιαμορφώσουν τη νέα πραγματικότητα. Χρειάζονται μακροπρόθεσμα ανθεκτικά και προσαρμοστικά συστήματα καθώς η αναγκαία αύξηση του φόρου στον άνθρακα θα φέρει οπισθοδρομικές οικονομικές επιπτώσεις που θα πλήξουν περισσότερο τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα (Shaffrin, 2014).

3. Το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας

3.1. ορισμοί

Ο ορισμός ενός ζητήματος ή φαινομένου που απασχολεί τους ειδικούς και τη κοινωνία είναι πολύ σημαντικός. Το πως ορίζεται το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας καθορίζει αφενός το τι να μετρηθεί και τον τρόπο που θα μετρηθεί από τους ειδικούς, αφετέρου νοηματοδοτούνται και ορίζονται οι ανάγκες των νοικοκυριών και κατά συνέπεια επηρεάζονται οι προτεινόμενες λύσεις (Baker & Mould & Restrict, 2018).

Όπως αναφέρει το ίδρυμα Heinrich Boll Stiftung (2019), η ενεργειακή φτώχεια άρχισε να συζητείται τα τέλη της δεκαετίας του 1970 στην Ευρώπη από τους Isherwood και Hancock το 1979. Ωστόσο, στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) εισήλθε για πρώτη φορά στο λεξιλόγιο των θεσμικών οργάνων κατά τη διαδικασία της προετοιμασίας του «Τρίτου Ενεργειακού Πακέτου». Η αυξανόμενη σπουδαιότητα του ζητήματος της ενεργειακής φτώχειας και των επιπτώσεών της εντός της πολιτικής σφαίρας της ΕΕ, αποδεικνύεται με τη γνωμοδότηση με θέμα Ενεργειακή φτώχεια που εκδόθηκε από την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή το 2010, η οποία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ενεργειακή φτώχεια επηρεάζει τον τομέα της ενέργειας καθώς και την υγεία, τις συνήθειες των καταναλωτών και τη στέγαση. Παρόλα αυτά δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός του φαινομένου σε ευρωπαϊκό επίπεδο, εμποδίζοντας, έτσι, την ακριβή απογραφή των νοικοκυριών και των πολιτών που ζουν σε συνθήκες ενεργειακής φτώχειας ή βρίσκονται σε κίνδυνο αυτής, δυσχεραίνοντας παράλληλα τη χάραξη αποτελεσματικών στρατηγικών αντιμετώπισής της (Heinrich Boll Stiftung, 2019).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μέχρι το 2009, μόνο τέσσερις χώρες στην Ευρώπη είχαν υιοθετήσει έναν ορισμό για την ενεργειακή φτώχεια: η Γαλλία, η Ιρλανδία, η Σλοβακία και το Ηνωμένο Βασίλειο (European Commission, 2009). Οι ορισμοί που αποδόθηκαν τη δεκαετία του 1980 βασίστηκαν στην «μη επαρκή θέρμανση του σπιτιού» (Braudsaw & Huton, 1983) Ο πρώτος ορισμός εισήχθη στο Ηνωμένο Βασίλειο και αφορούσε μία πιο ειδική έννοια του φαινομένου η οποία στόχευε στη διασφάλιση επαρκούς θέρμανσης στο σπίτι, μέσω της επαρκούς χρήσης καυσίμων (fuel poverty).

Το 1991 διατυπώθηκε ο πρώτος κοινά αποδεκτός ορισμός για την έννοια της ενεργειακής φτώχειας που όριζε ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά ως τα νοικοκυριά που ξοδεύουν περισσότερο από το 10% του εισοδήματός τους σε ηλεκτρική ενέργεια και θέρμανση προκειμένου να διατηρήσουν το σπίτι τους επαρκώς ζεστό (Bordman 1991, 1993). Αυτός ο ορισμός έχει χαρακτηριστεί ασαφής καθώς δεν προσδιορίζει με σαφήνεια τα εύαλота νοικοκυριών. Υπάρχουν παράγοντες που επηρεάζουν το ποσοστό του εισοδήματος που θα κληθεί να πληρώσει κάποιος για να ζεστάνει το σπίτι του, όπως το μέγεθος και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικίας, τις συνθήκες στέγασης, και άλλους παράγοντες κατανάλωσης. Δεν εξαρτάται δηλαδή μόνο από την οικονομική κατάσταση του ατόμου καθώς είναι μια ξεχωριστή μορφή φτώχειας, συσχετίζεται και με άλλους παράγοντες, όπως η αύξηση του ενεργειακού κόστους και η χρήση ενεργειακά μη αποδοτικών κτιρίων και συσκευών (Bradshaw & Hutton 1983). Η σύγχρονη έννοια της ενεργειακής φτώχειας συμπεριλαμβάνει όλες τις δυνατές ενεργειακές χρήσεις ενός νοικοκυριού (Heinrich Boll Stiftung, 2019).

Όπως αναφέρει ο Saffrin (2014) ο Buzar (2007) προτείνει έναν ορισμό που λαμβάνει υπόψη πτυχές του κοινωνικού αποκλεισμού, ορίζοντας την ενεργειακή φτώχεια ως την αδυναμία θέρμανσης του σπιτιού σε ένα κοινωνικά και υλικά απαραίτητο αποδεκτό επίπεδο. Ένα νοικοκυριό θεωρείται ενεργειακά φτωχό εάν οι συνθήκες θερμοκρασίας στο σπίτι του δεν επιτρέπει τη συμμετοχή στον τρόπο ζωής, τα έθιμα και τις δραστηριότητες που καθορίζουν τη συμμετοχή στην κοινωνία.

Ο Συνήγορος του πολίτη ορίζει την ενεργειακή φτώχεια ως την αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες ενέργειας. Η ενεργειακή φτώχεια/ένδεια είναι η κατάσταση ενός νοικοκυριού που αδυνατεί να έχει πρόσβαση στις βασικές υπηρεσίες ενέργειας για επαρκή θέρμανση, μαγείρεμα, φωτισμό και τη χρήση οικιακών συσκευών. Το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας επιφέρει περιορισμένη χρήση θέρμανσης, κρύα με υγρασία σπίτια, καθυστερήσεις στις αποπληρωμές και χρέη σε λογαριασμούς κοινής ωφελείας καθώς και τη συνεπακόλουθη μείωση των εξόδων των νοικοκυριών για άλλα είδη πρώτης ανάγκης με σκοπό την εξοικονόμηση χρημάτων. Επιπλέον, η ενεργειακή φτώχεια σχετίζεται με την σωματική και ψυχική υγεία, όπως η κατάθλιψη, το άσθμα και καρδιακές ασθένειες. Ένα νοικοκυριό θεωρείται ενεργειακά φτωχό, όταν τα μέλη του δεν μπορούν να το κρατήσουν επαρκώς ζεστό ή δροσερό σε λογικό κόστος σε αναλογία με το εισόδημά τους. Η ενεργειακή φτώχεια προκαλείται από το συγκερασμό χαμηλού εισοδήματος του ατόμου ή των μελών που

διαμένουν στο σπίτι, τις υψηλές τιμές καυσίμων και την χαμηλή ενεργειακή απόδοση του σπιτιού (Συνήγορος του πολίτη).

Αναμφισβήτητα αποτελεί ένα ιδιαίτερα κρίσιμο κοινωνικό θέμα που συνδέεται άμεσα με τον τομέα της ενέργειας. Στις σημερινές συνθήκες της οικονομικής ύφεσης, το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας γίνεται ολοένα και πιο έντονο, ειδικότερα στα νοικοκυριά χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος (Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας).

Οι Sovacool and Mukherjee (2011) υποστηρίζουν ότι η ενεργειακή ασφάλεια είναι ένας πολύπλοκος στόχος που περιλαμβάνει ερωτήματα σχετικά με το πώς να παρέχονται δίκαια διαθέσιμες, προσιτές, αποδοτικές, φιλικές προς το περιβάλλον, και κοινωνικά αποδεκτές υπηρεσίες παροχής ενέργειας. Περιλαμβάνει πέντε διαστάσεις που σχετίζονται με τη διαθεσιμότητα, την οικονομική προσιτότητα, την ανάπτυξη τεχνολογίας, τη βιωσιμότητα και τη ρύθμιση.

Όπως αναφέρει ο Gonzalez-Eguino (2015) όλοι οι ορισμοί του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας συγκλίνουν στο ότι το επίπεδο κατανάλωσης ενέργειας είναι ανεπαρκές για τη κάλυψη ορισμένων βασικών αναγκών. Μπορεί να συνεπάγεται στέρηση όχι μόνο σε βασικές λειτουργίες όπως το μαγείρεμα και η θέρμανση του σπιτιού, για παράδειγμα, αλλά και άλλα στοιχεία που είναι θεμελιώδη για την ατομική και συλλογική ανάπτυξη, όπως τη πρόσβαση στην εκπαίδευση, την υγεία, την ενημέρωση και τη συμμετοχή στην πολιτική.

Η προσέγγιση του οικονομικού ορίου επιδιώκει να καθορίσει το μέγιστο ποσοστό εισοδήματος που είναι λογικό να διατεθεί για ενεργειακές δαπάνες. Είναι παρόμοια με την προσέγγιση που χρησιμοποιούν οι ανεπτυγμένες χώρες για τη μέτρηση της σχετικής φτώχειας. Αυτό είναι το πιο ευρέως χρησιμοποιούμενο σύστημα για τη μέτρηση της ενεργειακής φτώχειας στις ανεπτυγμένες χώρες, όπου το πρόβλημα αφορά περισσότερο την αγοραστική δύναμη, τις τιμές ενέργειας και τη δυσκολία διατήρησης επαρκών επιπέδων θερμοκρασίας στο σπίτι, ειδικά το χειμώνα (Gonzalez-Eguino, 2015).

Παρά την κριτική και τις διαφορές στους ορισμούς της έννοιας, το θέμα αυτό τονίζει την ανησυχία για επίμονες και σοβαρές ανισότητες στην κατανάλωση ενέργειας και την οικονομική προσιτότητα μεταξύ των κοινωνικοοικονομικών ομάδων (Saffrin, 2014). Γενικά η επικρατέστερη προσέγγιση για τον ορισμό της ενεργειακής φτώχειας στη βιβλιογραφία είναι αυτή του Ηνωμένου Βασιλείου,

σύμφωνα με την οποία ένα νοικοκυριό θεωρείται φτωχό σε καύσιμα εάν πρόκειται να δαπανήσει περισσότερο από το 10% του εισοδήματός του για την ενέργεια.

3.2 Τα αίτια

Παραδοσιακά, οι αιτίες της ενεργειακής φτώχειας στις χώρες του Παγκόσμιου Βορρά αποδίδονται στον συνδυασμό χαμηλών εισοδημάτων, υψηλών τιμών ενέργειας και χαμηλών επιπέδων ενεργειακής απόδοσης κατοικιών. Ωστόσο, πιο πρόσφατες κατανοήσεις των κινητήριων δυνάμεων αυτής της συνθήκης έχουν εισαγάγει ένα ευρύτερο φάσμα διαστάσεων στην εξίσωση, ερμηνεύοντας την ενεργειακή φτώχεια ως μια συστημική πρόκληση που συνδέεται με ευρύτερες κοινωνικο-τεχνικές υποδομές και υποδομές διακυβέρνησης. Οι πρακτικές πολιτικής που σχετίζονται με το κράτος, τον ιδιωτικό τομέα καθώς και τις υπάρχουσες θεσμικές δομές εμπλέκονται όλο και περισσότερο ως βασικοί παράγοντες ενεργειακής φτώχειας σε πολλαπλά επίπεδα (Bouzarovski & Thomson & Cornelis, 2021).

Η συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση ενέργειας καθώς και η αύξηση των τιμών των παραδοσιακών και σύγχρονων μορφών της επηρέασαν σημαντικά τα επίπεδα ενεργειακής ευημερίας του δυτικού πληθυσμού, αυξάνοντας κατά πολύ τα ποσοστά των πολιτών που ζουν κατά περιόδους σε ενεργειακή φτώχεια. Κι ενώ κατά βάση τα αίτια για την ενεργειακή φτώχεια μπορεί να είναι διαφορετικά σε κάθε χώρα ανάλογα με τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, μερικές αιτίες είναι κοινές σε πολλές περιπτώσεις. Για παράδειγμα, παλιά κτίρια με κακή ή και ανύπαρκτη μόνωση, αναπόφευκτα θα είναι πολύ περισσότερο ενεργοβόρα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την δυσανάλογη επιβάρυνση των πολιτών που κατοικούν σε αυτά, με αυξημένο κόστος παροχής ενέργειας προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα ορισμένο επίπεδο θέρμανσης/ψύξης. Πρόκειται ουσιαστικά για μία μη βιώσιμη κατάσταση, κατά την οποία είτε οι πολίτες εξαναγκάζονται να ζουν σε περιβάλλον με υπερβολικό κρύο ή ζέστη, ή επιλέγουν να περιορίσουν άλλες ανάγκες διαβίωσης, για να πετύχουν ικανοποιητική θέρμανση ή ψύξη της κατοικίας τους. Η ένταση του προβλήματος μεταβάλλεται ανάλογα με τις διακυμάνσεις στην τιμή πώλησης της ενέργειας. Σε χρονικές περιόδους που η τιμή πώλησης της ενέργειας είναι ιδιαίτερα υψηλή, το πρόβλημα παίρνει ανησυχητικά μεγάλες διαστάσεις. Ιδιαίτερα μετά την οικονομική ύφεση, με την κατακόρυφη πτώση του κατά κεφαλήν ετήσιου

εισοδήματος, παρατηρείται σημαντική εξάπλωση του προβλήματος στην Ελληνική κοινωνία, και οι συνέπειές του επηρεάζουν σημαντικά την ποιότητα ζωής των πολιτών.

Όπως αναφέρει ο Shaffrin, (2014) υπάρχει ανησυχία όσον αφορά τις επίμονες και σοβαρές ανισότητες στην κατανάλωση ενέργειας και στο κατά πόσο είναι οικονομικά προσιτή στις διάφορες κοινωνικοοικονομικές ομάδες. Συνοψίζοντας οι παράγοντες που επηρεάζουν την ενεργειακή φτώχεια είναι: οι αλλαγές στις πηγές εισοδήματος και το ύψος τους, οι διακυμάνσεις στις τιμές της ενέργειας και η ενεργειακή απόδοση του συστήματος θέρμανσης της κατοικίας και του ίδιου του κτιρίου. Και οι τρεις παράγοντες συνδέονται δυσανάλογα με τη φτώχεια γενικότερα, την απομόνωση, τον κοινωνικό αποκλεισμό και με προβλήματα υγείας (Shaffrin, 2014).

3.2. Η περίπτωση της Ε.Ε

Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περίπου 11% του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης δηλαδή 54 εκατομμύρια Ευρωπαίοι πλήττονται από ενεργειακή φτώχεια. Ωστόσο, οι περισσότερες χώρες της ΕΕ εξακολουθούν να μην προσδιορίζουν ή να μην ποσοτικοποιούν τους ευπαθείς καταναλωτές ενέργειας, ενώ συγχρόνως δεν διαθέτουν επαρκώς στοχευμένα μέτρα για την ενεργειακή φτώχεια (European Commission). Ως ένδειξη αυτής της αναγνώρισης, η ανάγκη αντιμετώπισης της ενεργειακής φτώχειας αναφέρεται για πρώτη φορά στα περισσότερα από τα εθνικά σχέδια για την ενέργεια και το κλίμα που υποβλήθηκαν από όλα τα κράτη μέλη το 2018 (Heinrich Boll Stiftung, 2019).

Η ΕΕ έχει δεσμευτεί να αντιμετωπίσει την ενεργειακή φτώχεια και να διασφαλίσει ότι οι ευάλωτοι καταναλωτές έχουν πρόσβαση σε βασικές ενεργειακές υπηρεσίες και προϊόντα. Η ενεργειακή φτώχεια εμφανίζεται όταν ένα νοικοκυριό πρέπει να μειώσει την ενεργειακή του κατανάλωση σε βαθμό που επηρεάζει αρνητικά την υγεία και την ευημερία των κατοίκων. Οφείλεται κυρίως σε τρεις υποκείμενες βασικές αιτίες υψηλό ποσοστό των δαπανών των νοικοκυριών που δαπανώνται για ενέργεια χαμηλού εισοδήματος χαμηλή ενεργειακή απόδοση κτιρίων και συσκευών. Λόγω της ιδιωτικής φύσης της, καθώς επηρεάζει κυρίως τα νοικοκυριά και της πολυπλοκότητάς της, η ενεργειακή φτώχεια παραμένει μια σημαντική πρόκληση που πρέπει να αντιμετωπιστεί περαιτέρω στην ΕΕ. Η κρίση

COVID-19, ακολουθούμενη από την άνοδο των τιμών της ενέργειας και τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022, έχουν επιδεινώσει μια ήδη δύσκολη κατάσταση για πολλούς πολίτες της ΕΕ (European Commision)

Η έννοια της ενεργειακής φτώχειας εισήχθη για πρώτη φορά στο δίκαιο της ΕΕ με την Οδηγία για τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας (2009/72/EK). Από τότε, διευρύνθηκε στην αφήγηση μιας δίκαιης και δίκαιης ενεργειακής μετάβασης και κατά την τελευταία δεκαετία, η ΕΕ αύξησε τις προσπάθειές της και έκανε την ενεργειακή φτώχεια βασική έννοια. Τονίζοντας ότι πρέπει να αντιμετωπιστούν οι βαθύτερες αιτίες της μέσω διαρθρωτικών και στοχευμένων μέτρων, και ιδίως μέσω της ενεργειακής απόδοσης (European Commision).

Το 2016 η Επιτροπή ξεκίνησε την πρωτοβουλία του Παρατηρητηρίου για την Ενεργειακή Φτώχεια (EPOV) και ένα χρόνο αργότερα, ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων συμπεριέλαβε την ενέργεια ως βασικό κοινωνικό αγαθό που δικαιούνται όλοι. Το πακέτο Καθαρή ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους (που εγκρίθηκε το 2019) εισήγαγε ρητές υποχρεώσεις για τον εντοπισμό, την παρακολούθηση και την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας μέσω των Εθνικών Σχεδίων Ενέργειας και Κλίματος (NECPs). Έκτοτε, αρκετές χώρες της ΕΕ έχουν ενσωματώσει στοχευμένα μέτρα και αναπτύσσουν τους δικούς τους ορισμούς, μεθόδους μέτρησης και παρακολούθησης και λύσεις για την ενεργειακή φτώχεια. Το 2020, η Επιτροπή δημοσίευσε την πρώτη της σύσταση για την ενεργειακή φτώχεια (EU/2020/1563), που εκδόθηκε ως μέρος της στρατηγικής ανακαίνισης κτιρίων. Παρείχε καθοδήγηση σχετικά με επαρκείς δείκτες για τη μέτρηση της ενεργειακής φτώχειας, προώθησε την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των χωρών της ΕΕ και τόνισε χρηματοδοτικά προγράμματα της ΕΕ που δίνουν προτεραιότητα σε μέτρα που στοχεύουν σε ευάλωτες ομάδες (European Commission).

Η αναγκαιότητα και η σημαντικότητα της ανακαίνισης των κτιρίων έχει τονιστεί, όπως και ο εντοπισμός των ενεργειακά φτωχών νοικοκυριών και η λήψη μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας. Η νομοθεσία αναγνωρίζει επίσης το ρόλο της κοινοτικής ενέργειας στη μείωση της ενεργειακής φτώχειας. Επιπλέον, εάν οι κυβερνήσεις αναγνωρίσουν ένα «σημαντικό» ποσοστό ενεργειακής φτώχειας σε εθνικό επίπεδο, πρέπει να θέσουν σε κίνηση σχέδια δράσης για την αντιμετώπιση του ζητήματος (Right to Energy Coalition, 2019).

Η ενεργειακή φτώχεια επηρεάζει τους πολίτες σε κάθε χώρα της ΕΕ. Το 2022, οι υψηλές τιμές της ενέργειας μαζί με την κρίση του κόστους ζωής σήμαιναν ότι περίπου το 9,3% των Ευρωπαίων δεν ήταν σε θέση να διατηρήσουν τα σπίτια τους επαρκώς ζεστά, σε σύγκριση με 6,9% το 2021. Αναγνωρίζοντας την ανάγκη για ακόμη πιο συντονισμένη δράση για την αντιμετώπιση της. Η Επιτροπή δημοσίευσε μια σειρά συστάσεων σχετικά με μέτρα και πολιτικές που μπορούν να υιοθετήσουν οι χώρες της ΕΕ για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Η προστασία των ευάλωτων πολιτών και η διασφάλιση ότι η ενεργειακή μετάβαση της Ευρώπης είναι δίκαιη και αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Οι επενδύσεις στην ενεργειακή απόδοση και τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας είναι μεταξύ των διαρθρωτικών μέτρων που περιλαμβάνονται στη Σύσταση. Αυτά τα μέτρα έχουν σχεδιαστεί για να έχουν μακροχρόνια θετικά αποτελέσματα, αντιμετωπίζοντας τις βαθύτερες αιτίες της ενεργειακής φτώχειας, όπως η χαμηλή ενεργειακή απόδοση των κατοικιών και των οικιακών συσκευών, η υψηλή ενεργειακή δαπάνη σε αναλογία με τους προϋπολογισμούς των νοικοκυριών και τα χαμηλότερα επίπεδα εισοδήματος (European Commission).

Η Οδηγία για την ενεργειακή απόδοση που εγκρίθηκε για πρώτη φορά το 2012, ενημερώθηκε το 2018 και το 2023, θέτοντας κανόνες και υποχρεώσεις για την επίτευξη των στόχων ενεργειακής απόδοσης της ΕΕ. Καθιερώνει την ενεργειακή απόδοση ως θεμελιώδη αρχή της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ, δίνοντάς της νομική υπόσταση. Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι η ενεργειακή απόδοση πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από τις χώρες της ΕΕ σε όλες τις σχετικές πολιτικές και σημαντικές επενδυτικές αποφάσεις. Καθιστά δεσμευτικό να εξασφαλίσουν συλλογικά μια πρόσθετη μείωση κατά 11,7% στην κατανάλωση ενέργειας έως το 2030 συγκριτικά με τα δεδομένα του 2020. Η αναθεωρημένη οδηγία στοχεύει στην ενδυνάμωση των καταναλωτών μέσω της ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης σχετικά με την ενεργειακή απόδοση. Προωθεί τον εντοπισμό και την άρση των εμποδίων που σχετίζονται με τα αντικρουόμενα κίνητρα για ανακαινίσεις ενεργειακής απόδοσης μεταξύ ενοικιαστών και ιδιοκτητών ή μεταξύ πολλών ιδιοκτητών, δίνοντας προτεραιότητα στις βελτιώσεις ενεργειακής απόδοσης για τους ευάλωτους, τα άτομα που πλήττονται από την ενεργειακή φτώχεια και τα άτομα που ζουν σε κοινωνικές κατοικίες. Επιπλέον επιβάλλει υποχρεώσεις ενεργειακού ελέγχου ώστε να συμπεριλάβει όλες εκείνες τις εταιρείες, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους, που καταναλώνουν ενέργεια πάνω από ένα ορισμένο όριο (European Commission).

Από την άποψη της διανεμητικής δικαιοσύνης, η υψηλότερη κατανάλωση ενέργειας στα νοικοκυριά των νοικοκυριών με χαμηλότερο εισόδημα είναι δικαιολογημένη, δεδομένου ότι απαιτείται για να προσφέρει ένα ορισμένο επίπεδο άνεσης. Ωστόσο, η κατανάλωση ενέργειας των νοικοκυριών με υψηλότερο εισόδημα δεν είναι απαραίτητα ανάγκη αλλά αγαθό πολυτελείας (Saffrin, 2014).

Πολλές φορές παρατηρείται πως νοικοκυριά να αδυνατούν να πληρώσουν το κόστος θέρμανσης και καυσίμων, με κίνδυνο να διακοπεί η σύνδεση από το δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου. Ιδιαίτερα σημαντικό από την άποψη της κοινωνικής πολιτικής είναι το ζήτημα της υγείας που προκύπτει, καθώς ο άνθρωπος και η υγεία του είναι άμεσα εξαρτώμενη από την πρόσβαση στην ενέργεια (Shaffrin, 2014). Οι περισσότεροι που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας καυσίμων είναι εκείνοι που περνούν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας στο σπίτι και είναι ήδη πολύ ευάλωτοι, έχουν λιγότερα οικονομικά μέσα ή υποφέρουν ήδη από προβλήματα υγείας, όπως άτομα με αναπηρία και οι χρόνια πάσχοντες. Άλλες ομάδες που κινδυνεύουν από ενεργειακή φτώχεια είναι οι οικογένειες με μικρά παιδιά, τα μονογονεϊκά νοικοκυριά, οι ομάδες χαμηλού εισοδήματος, οι άνεργοι, οι ηλικιωμένοι και οι χωρισμένοι, διαζευγμένοι ή χήροι (Shaffrin, 2014).

Από την άποψη της δημόσιας ευημερίας, τα ενεργειακά ζητήματα στον οικιακό τομέα επηρεάζουν έντονα τη δημόσια υγεία, την κοινωνική ασφάλιση και τη φτώχεια και τις συντάξεις. Ωστόσο, η κατανάλωση ενέργειας είναι απαραίτητη για τη γενική άνεση, ευεξία και υγεία. Από αυτή την άποψη, το ζήτημα της φτώχειας των καυσίμων ή της ενέργειας που έχει αποκτήσει μεγαλύτερη σημασία κατά τις τελευταίες δεκαετίες αντανakλά εγγενείς ανισότητες στην κατανάλωση ενέργειας των νοικοκυριών. Οι εκτιμήσεις προβλέπουν ότι 40.000 νοικοκυριά εισέρχονται σε ενεργειακή φτώχεια για κάθε 1 τοις εκατό αύξηση των τιμών της ενέργειας επιπλέον αυξάνεται όλο και περισσότερο στις ανεπτυγμένες χώρες (Shaffrin, 2014).

3.3. Η περίπτωση της Ελλάδας

Στο Ελληνικό θεσμικό πλαίσιο στο Νόμο 4001/2011 δίνεται ο ορισμός για την ενεργειακή φτώχεια ωστόσο ορίζεται ως «ενεργειακή πενία». Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Ενεργειακή Πενία: Η κατάσταση των καταναλωτών, κατά την οποία, αυτοί ευρίσκονται σε δυσχερή θέση, λόγω του χαμηλού εισοδήματός τους, όπως αυτό

προκύπτει από τις φορολογικές τους δηλώσεις, σε συνδυασμό με την επαγγελματική τους κατάσταση, την οικογενειακή τους κατάσταση και ειδικών καταστάσεων υγείας, να καλύψουν τις δαπάνες για τις εύλογες ανάγκες εφοδιασμού τους σε ηλεκτρική ενέργεια ή Φυσικό Αέριο, καθώς οι δαπάνες αυτές αποτελούν σημαντικό ποσοστό του διαθέσιμου εισοδήματός τους»

Όσον αφορά την Ελλάδα για το 2020, το 17,1% των νοικοκυριών αδυνατούσαν να διατηρήσουν την κατοικία τους επαρκώς ζεστή, ακολουθώντας τη Βουλγαρία: 27,5%, τη Λιθουανία: 23,1%, την Κύπρο: 20,9% και την Πορτογαλία: 17,5%, ενώ ο μέσος όρος στην ΕΕ κυμαινόταν στο 8,2%. Το ποσοστό αυτό κατατάσσει τη χώρα μας 5η στην ενεργειακή φτώχεια μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, σε σχέση με τρεις βασικούς δείκτες αποτύπωσης της ενεργειακής φτώχειας, για το 2020 στην Ελλάδα το 17,1% των νοικοκυριών (39,1% των φτωχών νοικοκυριών) αντιμετωπίζουν οικονομική αδυναμία κάλυψης ικανοποιητικής θέρμανσης, το 28,2% (50,1% των φτωχών νοικοκυριών) δηλώνει δυσκολία στην έγκαιρη πληρωμή πάγιων λογαριασμών, όπως αυτών του ηλεκτρικού ρεύματος, του νερού, του φυσικού αερίου, κ.λπ. Το 12,5% (20,3% των φτωχών νοικοκυριών) ζουν σε κατοικίες με διαρροή στη στέγη, υγρασία σε τοίχους, πατώματα, θεμέλια ή σάπια κουφώματα. Όταν οι αντίστοιχοι ευρωπαϊκοί μέσοι όροι (EU27) είναι 8,2%, 6,3% και 14%. Επομένως, όπως παρατηρείται, σε κάποιες περιπτώσεις, η έννοια της ενεργειακής φτώχειας, ενώ δεν είναι ταυτόσημη της εισοδηματικής, συνδέεται όμως συχνά με αυτήν.

Όσον αφορά τα τελευταία δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ το 38,7% των φτωχών νοικοκυριών δηλώνει οικονομική αδυναμία για ικανοποιητική θέρμανση τον χειμώνα ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των μη φτωχών νοικοκυριών ανέρχεται σε 14,1% στο σύνολο του πληθυσμού το ποσοστό ανέρχεται στο 18,7%. Το 50,7% των φτωχών νοικοκυριών δηλώνει δυσκολία στην έγκαιρη πληρωμή πάγιων λογαριασμών, όπως αυτών του ηλεκτρικού ρεύματος, του νερού, του φυσικού αερίου, κ.λπ, ενώ για τα μη φτωχά νοικοκυριά το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 30,1%. Ο δείκτης «ποσοστό ατόμων με σοβαρές υλικές και κοινωνικές στερήσεις» εκτιμά τα επίπεδα διαβίωσης μετρώντας το ποσοστό του πληθυσμού που στερείται τουλάχιστον 7 από ένα κατάλογο 13 αγαθών και υπηρεσιών: Στις στερήσεις σε επίπεδο νοικοκυριού οι δείκτες που σχετίζονται με την ενεργειακή φτώχεια αναφέρονται σε δυσκολίες ανταπόκρισης στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών όπως

ενοίκιο ή δόση δανείου της κύριας κατοικίας, λογαριασμοί ηλεκτρικού ρεύματος, νερού, αερίου, οικονομική αδυναμία να διαθέτουν αυτοκίνητο. Ο 6^{ος} δείκτης είναι η οικονομική αδυναμία για ικανοποιητική θέρμανση το χειμώνα και δροσιά το καλοκαίρι.

Ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας στο δελτίο τύπου αναφέρει ότι η Ελλάδα έχει θέσει ως στόχο να μειώσει τις συνολικές εκπομπές αερίων θερμοκηπίου κατά 55% έως το 2030 και να φτάσει τις καθαρές μηδενικές εκπομπές έως το 2050. Αναφέρει επιπλέον ότι έχει επιτευχθεί αξιοσημείωτη πρόοδος προς την επίτευξη αυτών των στόχων. Αυτό περιλαμβάνει τη σημαντική μείωση της εξάρτησής του από τον λιγνίτη και τον καθορισμό ενός δεσμευτικού στόχου για τον τερματισμό της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από λιγνίτη έως το 2028, παράλληλα γίνονται προσπάθειες διασφάλισης δίκαιης μετάβασης στις περιοχές εξόρυξης λιγνίτη για τη μείωση της ενεργειακής φτώχειας. Η Ελλάδα έχει σημειώσει επίσης σημαντική πρόοδο στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, οι οποίες κάλυψαν το 20% της συνολικής τελικής κατανάλωσης ενέργειας το 2021 (IEA, 2023).

Παρά τις αξιοσημείωτες αυτές επιτυχίες, παραμένουν σημαντικές προκλήσεις. Τα ορυκτά καύσιμα εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο μέρος της χρήσης ενέργειας στην Ελλάδα και απαιτούνται μεγαλύτερες προσπάθειες για την ενεργειακή απόδοση (IEA, 2023).

Ο συνασπισμός «Δικαίωμα στην Ενέργεια» που περιλαμβάνει συνδικάτα, κοινωνικές οργανώσεις, ομάδες υγείας και περιβάλλοντος αναφέρει ότι μόνο η Ελλάδα από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει συμπεριλάβει ως στόχο την ανακούφιση της ενεργειακής φτώχειας στο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) (NECP) και υποστηρίζει την κοινοτική ενέργεια ως βασική λύση. Ενώ έχει αναλάβει νέες σημαντικές δεσμεύσεις για την αντιμετώπιση της ανακοινώνοντας έναν αριθμητικό στόχο μείωσης της ενεργειακής φτώχειας κατά 50% έως το 2025 και 75% έως το 2030 (Right to Energy Coalition, 2019).

Αξιοσημείωτες είναι οι διαπεριφερειακές αποκλίσεις από τον εθνικό μέσο όρο στην περίπτωση της Ελλάδας, με τις κατά κεφαλήν εκπομπές CO₂ να αγγίζουν τους 122,82 τόνους στην Δυτική Μακεδονία, από την άλλη στη περιφέρεια Ν.Αιγαίου δεν ξεπερνούν τους 1,77 τόνους. Αξίζει να αναφερθεί ότι η Ελλάδα παρουσιάζει σχετικά καλές επιδόσεις σε εθνικό επίπεδο συγκριτικά με άλλα ευρωπαϊκά κράτη, όπως η Φινλανδία και η Εσθονία, στα οποία όμως εντοπίζονται μικρότερες διαπεριφερειακές

διακυμάνσεις και χαμηλότερα επίπεδα κατά κεφαλήν εκπομπών CO₂ στις περισσότερες από τις περιφέρειές τους (Αβράμη, 2020).

4. Κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας

4.1 Επιπτώσεις στην υγεία και το βιοτικό επίπεδο

Ιδιαίτερα σημαντικό από την άποψη της κοινωνικής πολιτικής είναι το ζήτημα της υγείας και της αξιοπρεπούς διαβίωσης. Οι επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας συνολικά στην υγεία των ανθρώπων τόσο σε σωματικό όσο και ψυχολογικό επίπεδο δεν θα πρέπει να μην λαμβάνονται υπόψη στη χάραξη της εκάστοτε κοινωνικής πολιτικής για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Εξαιτίας του υψηλού κόστους του ρεύματος πολλοί άνθρωποι περιορίζουν σημαντικά την κατανάλωση ενέργειας σε βασικούς τομείς της καθημερινότητας μέσα στο ίδιο τους το σπίτι (Βαταβάλη & Χατζηκωνσταντίνου, 2018). Μία μελέτη στην Αγγλία του HHSRS ορίζει ως ιδανική θερμοκρασία εσωτερικού χώρου στους 21°C περίπου. Η ελλιπής ή μηδαμινή θέρμανση του σπιτιού καθιστά το περιβάλλον που ζουν τα άτομα μη υγιές και βιώσιμο. Οι περισσότεροι άνθρωποι ωστόσο δεν θα αισθανθούν το κρύο μέχρι η θερμοκρασία να πέσει κάτω από τους 18°C στο χώρο. Η άμυνα του ανοσοποιητικού του συστήματος όμως αρχίζει και βάλλεται κάτω από τους 19°C, με αποτέλεσμα να είναι πιο επιρρεπείς σε κρυολόγημα, γρίπη ή ιούς (The ENERGY ACTION Project). Ο περιορισμός ή και η ανυπαρξία θέρμανσης στο σπίτι έχει ως αποτέλεσμα κρύα και με υγρασία σπίτια τον χειμώνα. Η χρόνια έκθεση στο κρύο που προκαλείται από την ενεργειακή φτώχεια δείχνει μια ισχυρή σχέση όχι μόνο με τη σωματική υγεία αλλά και με τη ψυχική υγεία, τα αναπνευστικά και καρδιαγγειακά προβλήματα υγείας, τη χρόνια αποφρακτική πνευμονοπάθεια, την έξαρση των αρθριτικών και ρευματικών συμπτωμάτων, ιδιαίτερα στους ηλικιωμένους, ακόμη και αυξημένα ποσοστά θανάτων τους χειμερινούς μήνες (Fitzpatrick, 2014).

Ακόμα πολλές οικογένειες και άτομα σε μία προσπάθεια περιορισμού του κόστους της ενέργειας κάνουν περικοπές σε βασικές λειτουργίες εντός του σπιτιού. Παραδείγματα είναι ο περιορισμός του σιδερώματος, ή η αποφυγή του μαγειρέματος στον φούρνο, η αποφυγή μετακίνησης με αυτοκίνητο. Πολλοί άνθρωποι δεν είναι σε

θέση να αγοράσουν ένα αυτοκίνητο ή να το συντηρήσουν καθώς θα έχει μεγάλες ενεργειακές ανάγκες σε καύσιμα και δεν θα μπορούν να ανταποκριθούν σε αυτές. Ειδικά στα χρόνια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα παρατηρήθηκαν αρκετά νοικοκυριά να μην έχουν καθόλου ρεύμα (Βαταβάλη & Χατζηκωνσταντίνου, 2018).

Η BRE διεξήγαγε έρευνα αναφορικά με τις επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας στη κοινωνία γενικότερα. Παρατηρείται το φαινόμενο οικογένειες να διαλέγουν μικρά σπίτια με την σκέψη ότι δεν θα έχουν αυξημένο κόστος ενέργειας και ότι θα είναι σε θέση να το θερμάνουν περισσότερο από ότι ένα μεγαλύτερο σπίτι κατά τους χειμερινούς μήνες. Έτσι οι οικογένειες περιορίζουν τον χώρο διαβίωσής τους σε σπίτια μικρά ώστε να είναι σε θέση να τα υποστηρίξουν οικονομικά (The ENERGY ACTION Project).

Όσον αφορά για παράδειγμα την Ελλάδα η έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ (2023) για το έτος 2022, αναφέρει ότι ο ποσοστό του πληθυσμού που διαβιεί σε κατοικία με στενότητα χώρου ανέρχεται σε 28,0% για το σύνολο του πληθυσμού, σε 24,7% για τον μη φτωχό πληθυσμό και σε 42,2% για τον φτωχό πληθυσμό. Το ποσοστό του πληθυσμού που διαβιεί σε κατοικία με στενότητα χώρου το 2022 είναι μεγαλύτερο στην περίπτωση της ηλικιακής ομάδας έως και 17 ετών και ανέρχεται σε 42,4% για το σύνολο του πληθυσμού, σε 37,4% για τον μη φτωχό πληθυσμό και σε 59,5% για τον φτωχό πληθυσμό. Αξίζει να αναφερθεί ότι σύμφωνα με τα δεδομένα, ένα μέλος θεωρείται ότι έχει στενότητα χώρου εάν το νοικοκυριό του δεν έχει στη διάθεσή του:

- Ένα δωμάτιο για το νοικοκυριό, ένα δωμάτιο για κάθε ζευγάρι
- Ένα δωμάτιο για κάθε άγαμο μέλος ηλικίας 18 ετών και άνω
- Ένα δωμάτιο για δύο άγαμα μέλη του νοικοκυριού του ίδιου φύλου ηλικίας 12 έως 17 ετών.
- Ένα δωμάτιο για κάθε άγαμο μέλος διαφορετικού φύλου ηλικίας 12 έως 17 ετών.
- Ένα δωμάτιο για κάθε δύο μέλη ηλικίας κάτω των 12 ετών

Η διαβίωση πολλών ατόμων σε λίγα κατ'αναλογία τετραγωνικά μπορεί να οδηγήσει σε αρνητικές συνέπειες για τη ψυχολογία των ατόμων. Η έλλειψη προσωπικού χώρου επηρεάζει το άτομο στη καθημερινότητα του και μπορεί να μην το βοηθάει στην οργάνωση της ζωής του και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Ένα μεγαλύτερο σπίτι επιτρέπει στα μέλη της οικογένειας να έχουν προσωπικούς

χώρους, ενισχύοντας την αίσθηση της αυτονομίας και της ιδιωτικότητας. Επιπλέον, η διαθεσιμότητα του χώρου για οικογενειακές συγκεντρώσεις και κοινωνικές συναναστροφές μπορεί να επηρεάσει θετικά την κοινωνικοποίηση και τη κοινωνικότητά του (The ENERGY ACTION Project).

Οι ψυχολογικές επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας που μπορεί τελικά να οδηγήσουν σε κόστος για το σύστημα υγειονομικής περίθαλψης ή για τους κοινωνικούς φορείς και άλλες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα αρνητικά αποτελέσματα για την υγεία φαίνεται να συμβάλλουν στην αποδιοργανωτική ή καταστροφική συμπεριφορά. Είναι πολύ πιο δύσκολο να αποδοθεί «κόστος» σε αυτές τις επιπτώσεις, αλλά δεν πρέπει να παραληφθούν (The ENERGY ACTION Project). Τα αίτια και οι συνέπειες της ενεργειακής φτώχειας μελετώνται επίσης όλο και περισσότερο μέσα από το πρίσμα των κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσει το άτομο αναφορικά με την οικογένεια, τους φίλους, διάφορους φορείς και με άλλους (Bouzarovski & Thomson & Cornelis, 2021).

Οι πιο ευάλωτοι στις επιπτώσεις της ενεργειακής φτώχειας είναι όσοι περνούν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας στο σπίτι και είναι ήδη σε κατάσταση ευαλωτότητας. Πρόκειται για άτομα που έχουν λιγότερα οικονομικά μέσα ή έχουν χρόνια προβλήματα υγείας. Άλλες ομάδες που κινδυνεύουν από ενεργειακή φτώχεια είναι οι οικογένειες με μικρά παιδιά, οι μονογονεϊκές οικογένειες, τα άτομα με χαμηλό εισόδημα, οι άνεργοι, οι ηλικιωμένοι και αυτοί που ζούνε μόνοι και πρέπει να στηρίζουν οικονομικά μόνοι τους ένα σπίτι (Fitzpatrick, 2014).

Στις χώρες του Παγκόσμιου Νότου η κατάσταση είναι πιο δυσμενής. Πολλά νοικοκυριά έχουν ως κύρια πηγή ενέργειας βιομάζα όπως ξύλο, κάρβουνο, κοπριά και απόβλητα για το μαγείρεμα και τη θέρμανση. Για τον φωτισμό χρησιμοποιούνται κεριά και λαμπτήρες παραφίνης. Αυτός ο τρόπος παραγωγής ενέργειας έχει σοβαρό αντίκτυπο στην υγεία των ατόμων καθώς με τη καύση τους προκαλούν υψηλό επίπεδο ρύπανσης του αέρα λόγω της ατελούς καύσης τους και του κακού αερισμού στο σπίτι. Η ρύπανση του αέρα των εσωτερικών χώρων χαρακτηρίζεται από υψηλότερα επίπεδα μονοξειδίου του άνθρακα, αρωματικών ενώσεων και αιωρούμενων σωματιδίων. Τα αιωρούμενα σωματίδια περιέχουν τέφρα, αιθάλη και μέταλλα και τείνουν να είναι πολύ λεπτά. Τα σωματίδια διεισδύουν στο αναπνευστικό σύστημα όταν εισπνέονται και επιβαρύνουν την υγεία, όσο πιο τοξικά είναι τα στοιχεία που καίγονται τόσο χειρότερη είναι η επιβάρυνση του οργανισμού (Gonzalez-Eguino, 2015).

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) εκτιμά ότι οι συγκεντρώσεις σε τέτοια νοικοκυριά κυμαίνονται μεταξύ 303 και 3000 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ σε καθημερινή βάση, φτάνοντας μερικές φορές τα 10.000 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Τα επίπεδα αυτά είναι εξαιρετικά υψηλά σε σύγκριση με τα μέγιστα επιτρεπτά επίπεδα ρύπανσης του εξωτερικού αέρα. Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ορίσει ως μέσο ετήσιο όριο τα 40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. Επομένως, στα πιο μολυσμένα μέρη του κόσμου που κατοικούνται, η ρύπανση στους εσωτερικούς χώρους είναι πολύ υψηλότερη από την εξωτερική ρύπανση. Επιπλέον, τα άτομα που εκτίθενται στην εσωτερική ρύπανση είναι τα άτομα που περνούν τον περισσότερο χρόνο στο σπίτι δηλαδή, κυρίως γυναίκες, παιδιά, ηλικιωμένοι και άτομα με αναπηρία.

Η ιατρική έρευνα αναλύει εδώ και δεκαετίες τις επιπτώσεις στην υγεία από την υψηλή και παρατεταμένη έκθεση στην εσωτερική ρύπανση. Είναι πλέον γνωστό ότι τα μικροσωματίδια ευθύνονται για πολλές αναπνευστικές και καρδιαγγειακές παθήσεις καθώς και για τον καρκίνο του πνεύμονα (ELF). Ο ΠΟΥ όπως αναφέρει ο Gonzalez-Eguino (2015) εκτιμά ότι η ρύπανση του εσωτερικού αέρα διπλασιάζει τον κίνδυνο πνευμονίας και άλλων σοβαρών αναπνευστικών λοιμώξεων σε παιδιά κάτω των πέντε ετών. Οι γυναίκες έχουν τριπλάσιες πιθανότητες να αναπτύξουν αποφρακτικές πνευμονοπάθειες όπως η χρόνια βρογχίτιδα και το εμφύσημα και διπλάσιες πιθανότητες να αναπτύξουν καρκίνο του πνεύμονα (Gonzalez-Eguino 2015).

Στις αναπτυσσόμενες χώρες η ρύπανση των εσωτερικών χώρων εκτιμάται ότι προκαλεί 1,3 εκατομμύρια θανάτους ετησίως, γεγονός που την καθιστά τον έκτο υψηλότερο παράγοντα κινδύνου. Σε παγκόσμιο επίπεδο, η ρύπανση των εσωτερικών χώρων προκαλεί 2 εκατομμύρια θανάτους ετησίως, αλλά αποτελεί μόνο τον ένατο υψηλότερο παράγοντα κινδύνου, με μηδενική συχνότητα εμφάνισης σε χώρες υψηλού εισοδήματος (Gonzalez-Eguino, 2015).

4.2 Επιπτώσεις στην οικονομία

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω μελέτες δείχνουν ότι οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν ως έμμεση συνέπεια της ενεργειακής φτώχειας στοιχίζουν πολλά δισεκατομμύρια στο σύστημα υγείας της εκάστοτε χώρας (The ENERGY ACTION Project).

Το κρύο είναι ένας από τους κινδύνους που συνδέονται με το κόστος για την υγεία. Χρησιμοποιώντας δεδομένα του NHS, στη μελέτη BRE φάνηκε πόσο κοστίζει

στο σύστημα υγείας για έναν χρόνο οι συνέπειες της ενεργειακής φτώχειας στην υγεία των ατόμων. Η πνευμονία, οι μικρές αναπνευστικές παθήσεις και το ήπιο άσθμα έχουν σχετικά χαμηλό κόστος, στο ίδιο επίπεδο που στοιχίζει η περίθαλψη για τα μικρά εγκαύματα. Οι αλλεργίες και το σοβαρό άσθμα που σχετίζονται με την υγρασία και τη μούχλα σε ένα σπίτι είναι πιο δαπανηρές, τα εγκαύματα και οι καρδιακές προσβολές είναι 7 έως 10 φορές πιο δαπανηρές ακόμα. Ο πραγματικός κίνδυνος των ενεργειακά φτωχών σπιτιών που με τις συνθήκες διαβίωσής του προκαλούν καρδιακές προσβολές είναι 10 φορές μεγαλύτερος από αυτόν των πυρκαγιών που προκαλούν σοβαρά εγκαύματα (The ENERGY ACTION Project). Καταλαβαίνει λοιπόν κανείς ότι τα χρήματα που επενδύει το κράτος για το κόστος περίθαλψης στον τομέα της υγείας εξαιτίας προβλημάτων και νοσημάτων που έχουν προκύψει λόγω ενεργειακής φτώχειας θα μπορούσε να τα είχε εξοικονομήσει επενδύοντας τα στη πρόληψη του φαινομένου, τη καταπολέμηση δηλαδή της ρίζας του προβλήματος.

Το γεγονός ότι η ενέργεια εκτός από μέσο ευημερίας είναι ταυτόχρονα το μέσο για την οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη μιας χώρας, με εμπλοκή τόσο σε πολιτικό, όσο και κοινωνικό επίπεδο, έπαιξε κεντρικό ρόλο στις διακυμάνσεις των τιμών πώλησής της στις διάφορες χρονικές περιόδους. Η οικονομική κρίση έφερε στο προσκήνιο, το πρόβλημα της προσιτής τιμής ενέργειας. Η συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση ενέργειας και η αύξηση των τιμών της επηρέασαν σημαντικά τα επίπεδα ενεργειακής ευημερίας του δυτικού κόσμου, αυξάνοντας κατά πολύ τα ποσοστά των πολιτών που ζουν κατά περιόδους σε ενεργειακή φτώχεια (Κωνσταντίνου, 2019).

Η ενεργειακή φτώχεια επηρεάζει ακόμα όλους τους τομείς παραγωγής και περιορίζει τις δυνατότητες ανάπτυξης. Για παράδειγμα στον πρωτογενή τομέα της γεωργίας, η εισροή ενέργειας στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι πολύ χαμηλή και προέρχεται κυρίως από ανθρώπινη εργασία και εκμετάλλευση των ζώων. Στην εκπαίδευση, οι στατιστικές δείχνουν ότι οι πληθυσμοί με υψηλότερα επίπεδα πρόσβασης σε ηλεκτρική ενέργεια και καλύτερο φωτισμό έχουν υψηλότερα ποσοστά αλφαριθμητισμού, χαμηλότερα ποσοστά σχολικής διαρροής και καλύτερες μαθησιακές επιδόσεις. (Gonzalez-Eguino, 2015).

Στον τομέα της υγείας, η διαθεσιμότητα μεταφορικών μέσων είναι συχνά καθοριστικός παράγοντας για την έγκαιρη παροχή αποτελεσματικής ιατρικής θεραπείας. Είναι δύσκολο να μετρηθεί ο αντίκτυπος των ενεργειακών υποδομών στην ανάπτυξη, αλλά είναι σαφές ότι ελλείψει αυτών δεν είναι δυνατό να

αξιοποιηθεί το δυναμικό που προσφέρει η ενέργεια σε συνδυασμό με τις νέες τεχνολογίες (Gonzalez-Eguino, 2015).

Είναι σημαντικό να μην συγχέουμε την ύπαρξη ενεργειακών πόρων και μιας ισχυρής εξορυκτικής και εξαγωγικής βιομηχανίας με τη μείωση της φτώχειας και της ενεργειακής φτώχειας. Πράγματι, στις περισσότερες χώρες η αφθονία πόρων έχει συνδεθεί ιστορικά με χαμηλά επίπεδα ανάπτυξης, σε αυτό που είναι γνωστό ως «κατάρα των φυσικών πόρων» (Gonzalez-Eguino, 2015).

4.3 Επιπτώσεις στο περιβάλλον

Παρά το γεγονός ότι η ενεργειακή φτώχεια αντανακλά σαφώς τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες, δεν θα πρέπει να παραβλέπονται οι περιβαλλοντικές διαστάσεις της όπως η επικίνδυνη για την υγεία αιθαλομίχλη (ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ) και η αύξηση των εκπομπών CO₂ από ορυκτά καύσιμα. Ως εκ τούτου, η οικονομική κρίση φαίνεται να αυξάνει τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής πολιτικής, αναδεικνύοντας την πολυπλοκότητα των επιμέρους προβλημάτων που αναδεικνύονται και προκύπτουν και καθιστώντας επιτακτική την ενσωμάτωση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών διαστάσεων κατά το σχεδιασμό της εθνικής περιβαλλοντικής και κοινωνικής πολιτικής.

Η ενεργειακή φτώχεια και το περιβάλλον συνδέονται κυρίως μέσω της αλλαγής χρήσης γης, η παραδοσιακή βιομάζα παρέχει την κύρια πηγή ενέργειας για τους φτωχότερους ανθρώπους και η υπερεκμετάλλευσή της αυξάνει την αποψίλωση των δασών και πολλές φορές την παράνομη υλοτόμηση, την ερημοποίηση και την υποβάθμιση του εδάφους. Ωστόσο, η κύρια αιτία της αποψίλωσης των δασών δεν είναι η κατανάλωση παραδοσιακής βιομάζας, όπως υποτίθεται μερικές φορές, αλλά η επέκταση της γεωργικής γης για καλλιέργειες και ζώα και η παράνομη υλοτομία. Σύμφωνα με μια πρόσφατη αξιολόγηση, η παραδοσιακή συλλογή βιομάζας ή καυσόξυλων αντιπροσωπεύει μόνο περίπου το 6% της παγκόσμιας αποψίλωσης των δασών (Gonzalez-Eguino, 2015).

Έτσι, η έλλειψη πολιτικών για την προστασία των δασών μπορεί επίσης να θέσει σε κίνδυνο τη μοναδική πηγή ενέργειας που είναι διαθέσιμη στους φτωχούς, επιδεινώνοντας έτσι την υπάρχουσα ενεργειακή φτώχεια. Επιπλέον, η απώλεια δασικών εκτάσεων έχει σημαντικές επιπτώσεις για τους εν λόγω πληθυσμούς: όχι

μόνο χάνουν καυσόξυλα, αλλά πολλές από τις υπηρεσίες που παρέχονται από τα σχετικά οικοσυστήματα θα εξαφανιστούν μαζί τους, συμπεριλαμβανομένων των πηγών τροφής και νερού, αναγκάζοντας έτσι τους πληθυσμούς να μεταναστεύσουν. Το ίδιο συμβαίνει και με την κλιματική αλλαγή. Αν και από παγκόσμια άποψη, η απώλεια των δασών θα μειώσει την ικανότητα απορρόφησης CO₂ και θα επιδεινώσει την κλιματική αλλαγή, ο αντίκτυπος αυτού του προβλήματος θα γίνει πρώτος και πιο σκληρός στις φτωχότερες, πιο ευάλωτες χώρες, οι οποίες δεν έχουν συνεισφέρει σχεδόν καθόλου ιστορικά σε αυτό. Πρόβλημα (Gonzalez-Eguino, 2015).

5. Κοινωνικές πολιτικές για τη καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας

Οι διεθνείς οργανισμοί και οι συνθήκες είναι σημαντικές, αλλά παραμένουν σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενες από τα κράτη που τις δημιούργησαν. Η επιρροή της ΕΕ στις περιβαλλοντικές υποθέσεις είναι όλο και πιο εμφανής. Η ΕΕ είναι μια εξελισσόμενη πολιτική οντότητα, αλλά τα κράτη μέλη διατηρούν σημαντική άμεση επιρροή στη λήψη αποφάσεων και την εφαρμογή πολιτικών, και στο βαθμό που η ΕΕ καθορίζει την ανάπτυξη της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης στη σφαίρα της (και ενεργεί ως ενιαίος εξωτερικός πολιτικός παράγοντας) (Feindt & Duit & Meadowcroft, 2016).

Οι ρυθμίσεις περιβαλλοντικής διακυβέρνησης περιλαμβάνουν προσεγγίσεις «βασισμένες στην αγορά» με βάση το νεοφιλελεύθερο μοντέλο διακυβέρνησης, πολυμερείς συμφωνίες και μη κρατικούς μηχανισμούς. Αλλά δεν πρέπει να ξεχνάμε τον βαθμό στον οποίο αυτά στηρίζονται από ρυθμιστικές αρχές, τις κρατικές χορηγήσεις. Τα κράτη βρίσκονται στη συγκυρία της εσωτερικής και διεθνούς πολιτικής τάξης. Παραμένουν ο πιο ισχυρός μηχανισμός για συλλογική δράση που μπορεί να διατηρήσει τη συνοχή της κοινωνίας και να αναδιανείμει τους πόρους. (Feindt & Duit & Meadowcroft, 2016).

Οι κρατικοί θεσμοί είναι οι ίδιοι προϊόν πολιτικού αγώνα και αμφισβητούνται, αναπροσαρμόζονται συνεχώς – τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Έτσι, οι φαινομενικά περιβαλλοντικοί θεσμοί μπορούν να εξυπηρετήσουν μια σειρά από άλλους σκοπούς, ανάλογα με τους συνασπισμούς παραγόντων που επηρεάζουν τα γεγονότα. Ούτε το κράτος πρέπει να θεωρείται μια ενιαία και ενοποιημένη οντότητα: μάλλον είναι κατακερματισμένο, αυτοαντιφατικό και μόνο εν μέρει συνεκτικό (Feindt & Duit & Meadowcroft, 2016).

Στόχος των κοινωνικών πολιτικών και των μέτρων για τον μετριασμό του κλίματος θα πρέπει να είναι η παροχή άνεσης και ελάχιστου βιοτικού επιπέδου για τους φτωχούς ενεργειακά ενεργειακούς ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνουν την εξοικονόμηση ενέργειας τόσο από ομάδες με χαμηλότερο όσο και από υψηλότερο εισόδημα (Saffrin, 2014)

5.1. Ευρωπαϊκές πολιτικές

Βασικός τομέας πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η ενεργειακή πολιτική. Μια πολιτική, όμως, όταν αυτή αποκτά αυξημένη σημασία λόγω της σύνδεσής της με ποικίλα πεδία της ζωής της Ένωσης, δεν μπορεί να καθορίζεται τυχαία ή σπασμωδικά από τα κράτη μέλη και τα αρμόδια θεσμικά όργανα. Αντίθετα η ενεργειακή πολιτική συγκαθορίζεται από τα κριτήρια που θέτουν τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανάλογα με τους τιθέμενους στόχους που επιθυμούν να εξυπηρετεί (Χατζημπούσιου, 2015).

Το ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας εισήχθη στην ευρωπαϊκή πολιτική ατζέντα το 2016. Έως σήμερα έχουν γίνει αρκετά για το σύντομο αυτό διάστημα για την ανάδειξη του φαινομένου, τη σύνδεσή του με την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, τη δίκαιη ενεργειακή μετάβαση καθώς και την ανάδειξη και αντιμετώπιση των κινδύνων που κρύβει η ενεργειακή φτώχεια για τη δημόσια υγεία και την ανθρώπινη ζωή (Heinrich Boll Stiftung, 2019).

Η ενεργειακή φτώχεια αναφέρεται σήμερα σε διάφορες οδηγίες της ΕΕ και πολιτικές των κρατών μελών. Επίσης ενσωματώνεται σταδιακά σε διάφορα προγράμματα τοπικής αυτοδιοίκησης. Είναι σημαντικό ότι μια διατοπική πολιτική ενεργών επαγγελματιών, υποστηρικτών και ερευνητών έχει πλέον δεσμευτεί να αντιμετωπίσει το ζήτημα. Η ανάγκη για μια πανευρωπαϊκή στρατηγική για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας κερδίζει συνεχώς υποστήριξη από το 2015 και έπειτα (Bouzarovski & Thomson & Cornelis, 2021). Η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την στρατηγική για την Ενεργειακή Ένωση, που δημοσιεύθηκε στις 25 Φεβρουαρίου 2015 έθεσε τις βάσεις για μια ευρύτερη προσπάθεια για την «προστασία των ευάλωτων καταναλωτών», αναγνωρίζοντας παράλληλα τις διάφορες αιτίες της ενεργειακής φτώχειας (European Commission)

Το Παρατηρητήριο Ενεργειακής Φτώχειας (Energy Poverty Observatory-EPOV) λειτουργεί ως ένα όργανο πληροφόρησης σχετικά με τις υπάρχουσες πρωτοβουλίες, τις πολιτικές και τους φορείς οι οποίοι δραστηριοποιούνται στο αντικείμενο με στόχο τη μείωση της ενεργειακής φτώχειας σε όλη την Ευρώπη. Παρέχει εκπαιδευτικούς πόρους και συνδέσμους με τις τοπικές αρχές, καθώς και μία εκτενή σειρά δεικτών για την ανίχνευση και την παρακολούθηση του προβλήματος

(Heinrich Boll Stiftung, 2019). Παρέχει σχετικά εύκολη πρόσβαση για την προώθηση της συμμετοχής του κοινού στο ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας στη διαμοίρασμα πληροφοριών και ορθών πρακτικών, διευκολύνει την ανταλλαγή γνώσεων μεταξύ των ενδιαφερομένων και υποστηρίζει τη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων σε τοπικό, εθνικό και κοινοτικό επίπεδο (Energy Poverty Advisory Hub).

Ένας από τους κύριους τομείς συναίνεσης ήταν η ανάγκη βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης στον κτιριακό τομέα μέσω μέτρων ενεργειακής πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης. το σύνολο οδηγιών και κανονισμών από το νέο εγχειρίδιο ενεργειακών κανόνων που ονομάζεται «Πακέτο Καθαρής ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους» σηματοδότησε ένα σημαντικό βήμα προς την εφαρμογή της στρατηγικής της ενεργειακής ένωσης, που δημοσιεύθηκε το 2015, παρείχε ένα σαφές σχέδιο για την καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας. Οι σχετικές διατάξεις ενσωματώθηκαν σε πολλαπλές νομοθετικές πράξεις. Νέες υποχρεώσεις ίσχυαν επίσης για τα κράτη μέλη καθώς και για τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα (Bouzarovski & Thomson & Cornelis, 2021).

Η οδηγία για την ενεργειακή απόδοση ((ΕΕ) 2018/2002), που ισχύει από τον Δεκέμβριο του 2018, θέτει αυτόν τον στόχο, θέτοντας κανόνες και υποχρεώσεις για την επίτευξη των φιλόδοξων στόχων ενεργειακής απόδοσης της ΕΕ. Η ενεργειακή απόδοση συμβάλλει στη μείωση της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας και, ως εκ τούτου, είναι κεντρικής σημασίας για την επίτευξη της φιλοδοξίας της ΕΕ για το κλίμα, ενώ ενισχύει την τρέχουσα και μελλοντική ενεργειακή ασφάλεια και οικονομική προσιτότητα. Για να διασφαλίσει ότι μπορεί να επιτευχθεί ο στόχος της ΕΕ για το 2030 για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 55% (σε σύγκριση με το 1990), η Επιτροπή αναθεώρησε την οδηγία για την ενεργειακή απόδοση, μαζί με άλλους κανόνες για την ενέργεια και το κλίμα (European Commission).

Με το πρόταγμα «Καθαρή ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους», η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε σειρά μέτρων για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας μέσω της ενεργειακής απόδοσης, δικλείδες ασφαλείας κατά της αποσύνδεσης, καθώς και καλύτερο ορισμό και βελτιωμένη παρακολούθηση του εν λόγω ζητήματος σε επίπεδο κρατών μελών μέσω των ολοκληρωμένων Εθνικών Σχεδίων για την Ενέργεια και το Κλίμα. Έκτοτε, το νομοθετικό πλαίσιο της ΕΕ για την ενεργειακή φτώχεια υπόκειται σε αρκετές αλλαγές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή).

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία δρομολογήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Δεκέμβριο του 2019 είναι μια δέσμη πρωτοβουλιών πολιτικής, η οποία έχει ως στόχο την πράσινη μετάβαση για την ΕΕ, με απώτερο στόχο την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050 συνδυάζοντας την κοινωνική δικαιοσύνη και ευημερία με την ανταγωνιστική οικονομία (Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία)

Το Άρθρο 194 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφέρει:

1. Στο πλαίσιο της εγκαθίδρυσης ή της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς και λαμβανομένης υπόψη της απαίτησης να προστατευθεί και να βελτιωθεί το περιβάλλον, η πολιτική της Ένωσης στον τομέα της ενέργειας, σε πνεύμα αλληλεγγύης μεταξύ κρατών μελών, έχει ως στόχο: α) να διασφαλίζει τη λειτουργία της αγοράς ενέργειας, β) να διασφαλίζει τον ενεργειακό εφοδιασμό της Ένωσης, και γ) να προωθεί την ενεργειακή αποδοτικότητα και την εξοικονόμηση ενέργειας καθώς και την ανάπτυξη νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, και δ) να προωθεί τη διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων.

2. Με την επιφύλαξη της εφαρμογής των λοιπών διατάξεων των Συνθηκών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, θεσπίζουν τα μέτρα που απαιτούνται για την επίτευξη των στόχων της παραγράφου 1. Τα εν λόγω μέτρα θεσπίζονται μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Τα μέτρα αυτά δεν επηρεάζουν το δικαίωμα κράτους μέλους να καθορίζει τους όρους εκμετάλλευσης των ενεργειακών του πόρων, την επιλογή του μεταξύ διαφόρων ενεργειακών πηγών και τη γενική διάρθρωση του ενεργειακού του εφοδιασμού θεσπίζει τα ως άνω μέτρα, όταν πρόκειται για μέτρα κυρίως φορολογικού χαρακτήρα. (ΆΡΘΡΟ 194)

Οι κοινωνικές πολιτικές αντιμετωπίζουν τους παραδοσιακούς κοινωνικούς κινδύνους φτώχειας, κοινωνικού αποκλεισμού και κακής υγείας. Όσον αφορά την ενεργειακή πολιτική, αντισταθμίζουν την έλλειψη οικονομικών μέσων για άνετες και επαρκείς κατοικίες, υψηλότερη κατανάλωση ενέργειας σε ηλεκτρική ενέργεια και καύσιμα θέρμανσης και μέτρα ενεργειακής απόδοσης. Μαζί με την ενεργειακή φτώχεια έρχεται η φτώχεια και η έλλειψη οικονομικών δυνατοτήτων, και μαζί της η κακή υγεία, η υψηλότερη κατά κεφαλήν δαπάνη για ενέργεια, οι λιγότεροι άνετες

συνθήκες διαβίωσης και η συνολική κατανάλωση για τα νοικοκυριά με χαμηλότερο εισόδημα (Shaffrin, 2014).

Το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνικής πολιτικής στον τομέα της στέγασης βασίζεται στην αρχή των «ελάχιστων αναγκών». Οι στεγαστικές πολιτικές μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές. Ορισμένες χώρες παρέχουν οικονομικά επιδόματα σε νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος που περιλαμβάνουν επίσης επίδομα κόστους κοινής ωφέλειας, άλλες χώρες έχουν ειδικά τιμολόγια ενέργειας για νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος. (Fitzpatrick, 2017).

Τα κράτη μέλη της Ε.Ε μπορούν να επιλέγουν τα δικά τους κριτήρια για τον ορισμό και τη μέτρηση της ενεργειακής φτώχειας και η θέση της Επιτροπής δεν πιέζει επί του παρόντος προς έναν εναρμονισμένο ορισμό. Ωστόσο θα βοηθούσε πολύ ένας ορισμός κοινά αποδεκτός από όλους, από την άποψη του μοναδικού μέτρου συνοδευόμενου από συγκεκριμένους δείκτες, που θα μπορούσε να περιλαμβάνει όλες τις σχετικές διαστάσεις και να πληροφορεί χρήσιμα τη συλλογή δεδομένων. Ένα τυποποιημένο σύνολο δεικτών ενεργειακής φτώχειας θα πρέπει να ενσωματώνει τα κύρια χαρακτηριστικά των νοικοκυριών που κινδυνεύουν περισσότερο από ενεργειακή φτώχεια: μαζί με έσοδα και έξοδα, που έχουν ήδη υιοθετηθεί σε μεγάλο βαθμό, άλλες κοινωνικοοικονομικές παραμέτρους, όπως τη σύνθεση του νοικοκυριού, την επαγγελματική κατάσταση, τις κοινωνικές σχέσεις, τη στάση απέναντι στο ενεργειακό κόστος και το περιβάλλον, καθώς και τις τεχνικές συνθήκες των κατοικιών, όπως ο τύπος θέρμανσης και η τοποθεσία κατοικίας, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη (European Energy Network).

Η μέτρηση της ενεργειακής φτώχειας και ο εντοπισμός των πιο ευάλωτων νοικοκυριών είναι μια βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη υγιών και αποτελεσματικών μέτρων πολιτικής, προσαρμοσμένων στο τοπικό πλαίσιο. Προτείνονται διαρθρωτικές δράσεις για τη μείωση της ενεργειακής ανάγκης των ενεργειακά φτωχών νοικοκυριών, σε συνδυασμό τόσο με βραχυπρόθεσμα μέτρα, όπως επιδοτήσεις, όσο και με γενικά οικονομικά μέτρα και μεταρρυθμίσεις, με στόχο την αύξηση του εθνικού εισοδήματος (European Energy Network).

Κρίνοντας από τις συνολικές επιδόσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) την περίοδο 2008-2012, η ευρωπαϊκή πολιτική για την κλιματική αλλαγή μπορεί να χαρακτηριστεί ικανοποιητική. Καθώς υπερκαλύπτει τον στόχο μείωσης των εκπομπών που ανέλαβε στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Κιότο (Αβράμη, 2020)

5.2. Ελληνικές πολιτικές

Σύμφωνα με τις εθνικές της επιδόσεις, η Ελλάδα μπορεί να θεωρηθεί ένα επιτυχημένο παράδειγμα. Πρόκειται για ένα κράτος, που είθισται να χαρακτηρίζεται ως βραδυπορούντας, καθώς δεν διακρίνεται για την πρωτοπόρα περιβαλλοντική πολιτική της, αλλά για τις παραβιάσεις που κάνει στο πεδίο. Ωστόσο, συγκαταλέγεται στα κράτη με τις καλύτερες επιδόσεις σε ό,τι αφορά τη μείωση των εκπομπών την περίοδο 2008-2012. Είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι οι επιδόσεις της ΕΕ, αλλά και ορισμένων μεμονομένων κρατών, όπως η Ελλάδα, δεν μπορούν να αποδοθούν εξ ολοκλήρου στην αποτελεσματικότητα της ευρωπαϊκής και της εθνικής περιβαλλοντικής πολιτικής, καθώς συνδέονται έμμεσα με την οικονομική συγκυρία της οικονομικής κρίση. Η μείωση των εκπομπών CO₂ συνέβη ακριβώς λόγω της λιτότητας της περιόδου (Αβράμη, 2020).

Οι αποκλίσεις σε επίπεδο περιφέρειας στις κατά κεφαλήν εκπομπές CO₂ από τον εθνικό μέσο όρο για την Ελλάδα, υποδηλώνει ότι οι επιδόσεις σε εθνικό επίπεδο της πολιτικής δεν συνεπάγεται ότι η πολιτική που υιοθετείται για την κλιματική αλλαγή είναι εξίσου αποτελεσματική στο σύνολο των περιφερειών των κρατών (Αβράμη, 2020).

Από τη περίοδο του 2021-2022, ξεκίνησε η τελευταία ενεργειακή κρίση, με την συνεπακόλουθη αύξηση των τιμών του φυσικού αερίου, του πετρελαίου θέρμανσης και του ηλεκτρικού ρεύματος και σε συνδυασμό με τα διαδοχικά κύματα ανατιμήσεων βασικών καταναλωτικών αγαθών όπως και την αύξηση των ενοικίων. Οι παρατεταμένοι καύσωνες που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια, τα απότομα κύματα ψύχους και τα ακραία καιρικά φαινόμενα ως απόρροια της κλιματικής αλλαγής, έχουν εντείνει το μακροχρόνιο πρόβλημα της ενεργειακής φτώχειας. Ο συνδυασμός υψηλού ενεργειακού κόστους, χαμηλού εισοδήματος των νοικοκυριών και υψηλής κατανάλωσης ενέργειας λόγω της χαμηλής ενεργειακής απόδοσης των κατοικιών (μερική ή παντελής έλλειψη θερμομόνωσης, παλαιάς τεχνολογίας κουφώματα και ηλεκτρομηχανολογικές εγκαταστάσεις) διαιωνίζουν το φαινόμενο.

Η κυβέρνηση έλαβε προσωρινά μέτρα για να αμβλύνει τις επιπτώσεις της εκτίναξης των τιμών της ενέργειας. Τα μέτρα αυτά περιλάμβαναν επιδοτήσεις σε καταναλωτές, κοινωνικές παροχές σε ευάλωτα νοικοκυριά, επιδοτήσεις για καύσιμα και περικοπές στους έμμεσους φόρους στις υπηρεσιών μεταφορών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2023)

Το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) αποτελεί για την Κυβέρνηση ένα Στρατηγικό Σχέδιο για τα θέματα του Κλίματος και της Ενέργειας και παρουσιάζεται σε αυτό ένας αναλυτικός οδικός χάρτης για την επίτευξη συγκριμένων Ενεργειακών και Κλιματικών Στόχων έως το έτος 2030. Το ΕΣΕΚ παρουσιάζει και αναλύει προτεραιότητες και μέτρα πολιτικής σε ένα φάσμα αναπτυξιακών και οικονομικών δραστηριοτήτων.

Το Σχέδιο Δράσης για τη Καταπολέμηση της Ενεργειακής Πενίας αποτελεί το πρώτο καθοριστικό βήμα για την υιοθέτηση μιας συνεκτικής στρατηγικής με σκοπό την ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα την περίοδο 2021-2030 έχει ως στόχο την χαρτογράφηση και ανάλυση των χαρακτηριστικών των πληττόμενων νοικοκυριών με σκοπό την κατανόηση του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας, τον σωστό σχεδιασμό και εφαρμογή των απαραίτητων μέτρων πολιτικής για την επίτευξη των ποσοτικών στόχων που έχουν τεθεί στο πλαίσιο του ΕΣΕΚ. Ουσιαστικά πρόκειται για την οργάνωση της στρατηγικής για τη μακροπρόθεσμη καταπολέμηση του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας και θα περιλαμβάνει τόσο τον ορισμό των νοικοκυριών που πλήττονται όσο και μια εξειδικευμένη διαδικασία παρακολούθησης και αξιολόγησης του φαινομένου.

Τα πιο διαδεδομένα προγράμματα εποχιακών επιχορηγήσεων ήταν το Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο, το επίδομα πετρελαίου θέρμανσης, και ένα ρυθμιστικό σχέδιο κοινωνικής συνοχής που άρχισε να εφαρμόζεται το 2015. Το Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο, παρέχεται στην Ελλάδα από το 2011 και θεσπίστηκε για προστασία των ευάλωτων καταναλωτών, με σκοπό να τους παρέχει ενεργειακές υπηρεσίες σε προνομιακές τιμές, έτσι ώστε να μπορούν να καλύψουν ευκολότερα τις ενεργειακές τους ανάγκες. Για να ενταχθεί κάποιος πολίτης στο πρόγραμμα πρέπει να πληροί συγκεκριμένα κριτήρια και αναλόγως του παρέχονται οι προνομιακές τιμές που χωρίζονται σε δύο κατηγορίες ανάλογα με τη σοβαρότητα της κατάστασης. Στο πρόγραμμα εκτός από τα φορολογικά κριτήρια υπάρχουν και όρια ορθολογικής χρήσης που αναπροσαρμόζονται ανάλογα με τις ανάγκες των κατοίκων, έτσι ώστε να παρεμποδίζεται η αλόγιστη χρήση της.

Το επίδομα για το πετρέλαιο θέρμανσης ήταν ένα μέτρο που άρχισε να εφαρμόζεται το 2013 και παρείχε στα νοικοκυριά οικονομική βοήθεια για την κάλυψη του κόστους του πετρελαίου θέρμανσης κατά τη χειμερινή περίοδο από τον Οκτώβρη μέχρι τον Απρίλιο. Το επίδομα χορηγείται στους αιτούντες με βάση

φορολογικά κριτήρια όπως είναι το συνολικό εισόδημα και η ακίνητη περιουσία, ενώ εμπεριέχει και ανώτατο όριο κατανάλωσης.

Μια άλλη πολιτική που συνδέεται έμμεσα με το φαινόμενο της ενεργειακής φτώχειας στη χώρα μέσω του αντίκτυπου στο εισόδημα των νοικοκυριών είναι η επιδότηση ενοικίου. Το ύψος του ποσού κυμαίνεται από 70€ το μήνα για μονοπρόσωπο νοικοκυριό και φτάνει τα 200€ το μήνα σε πολύτεκνες οικογένειες. Την επιδότηση ενοικίου τη δικαιούνται λίγα κατ'αναλογία με το πληθυσμό της χώρας νοικοκυριά λόγω των αυστηρών εισοδηματικών και κοινωνικών κριτηρίων. Η επιδότηση ενοικίου αποφορτίζει τις οικογένειες από ένα ποσοστό του μηνιαίου κόστους ενοικίασης της κατοικίας τους και σε αυτή τη λογική εξοικονομούνται κάποια χρήματα τα οποία δύναται να τα διαθέσει για την κάλυψη των ενεργειακών τους δαπανών.

Το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης (ΚΕΑ), ένα μηνιαίο επίδομα πρόνοιας, που απευθύνεται στα πλέον ευάλωτα νοικοκυριά έχει ως στόχο να συμβάλλει στην αντιμετώπιση των συνεπειών της φτώχειας και την αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού. Με την ενίσχυση εισοδήματος να ξεκινά στα 200 € ανά μήνα για μονοπρόσωπο νοικοκυριό και να προσαυξάνεται για κάθε επιπλέον ενήλικο μέλος κατά 100€ ανά μήνα, ενώ για τα ανήλικα μέλη προβλέπεται προσαύξηση του εγγυημένου ποσού κατά 50€ ανά μήνα. Το ΚΕΑ απευθύνεται και στους αστέγους και δύναται να είναι δικαιούχοι του προγράμματος, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν καταγραφεί από τις κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων ή των Κέντρων Κοινότητας ή κάνουν χρήση των Υπνωτηρίων που λειτουργούν στους Δήμους. Όσον αφορά τα νοικοκυριά, το ΚΕΑ ενισχύει σε ένα ελάχιστο επίπεδο το εισόδημα των ατόμων και ως εκ τούτου αποτελεί ένα μέτρο καταπολέμησης της φτώχειας και θεωρητικά ένα μέτρο καταπολέμησης και της ενεργειακής φτώχειας. Ωστόσο ερωτήματα προκύπτουν στο κατά πόσο και αν συμβάλει εν τέλει καθώς πρόκειται για ένα αρκετά περιορισμένο ποσό σε αναλογία με το αυξημένο κόστος ζωής. Ειδικά όσον αφορά τη περίπτωση των αστέγων, εκεί δεν τίθεται καν θέμα συζήτησης για το αν είναι ένα μέτρο αντιμετώπισης ενεργειακής φτώχειας καθώς δεν έχει εξασφαλιστεί η προϋπόθεση της κατοικίας για αυτά τα άτομα.

Για την Ελλάδα Το Εθνικό Παρατηρητήριο για την Ενεργειακή Φτώχεια δημιουργήθηκε από το Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ) το 2014, με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της ΕΕ – Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και έχει ως απώτερο στόχο την ενημέρωση των πολιτών καθώς και των

φορέων άσκησης πολιτικής σχετικά με τα επίπεδα της ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα.

Η θέσπιση του Ν. 4513/18 για τις Ενεργειακές Κοινότητες (ΕΚΟΙΝ) αποτέλεσε ένα θετικό βήμα προς ένα πιο αποκεντρωμένο ενεργειακό σύστημα το οποίο θα αξιοποιούσε όλο και περισσότερο τις ΑΠΕ και τις τεχνολογίες εξοικονόμησης ενέργειας. Οι ενεργειακές κοινότητες διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάδειξη και αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, μέσω συλλογικών διαδικασιών και του τρόπου οργάνωσής τους, καθώς τα άτομα μπορούν να παράγουν τη δική τους ενέργεια και να καλύψουν μόνοι τους τις ενεργειακές τους ανάγκες ή μέρος αυτών, και να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας. Ωστόσο δύο νέες νομικές οντότητες, οι Κοινότητες Ανανεώσιμης Ενέργειας (ΚΑΕ) και οι Ενεργειακές Κοινότητες Πολιτών (ΕΚΠ), έχουν θεσμοθετηθεί και έχουν αντικαταστήσει τις ΕΚΟΙΝ με τον τελευταίο Ν. 5037/2023, καθώς μέχρι όπως αναφέρει η Τράτσα (2023) το 99,3% των εγκατεστημένων έργων (ΕΚΟΙΝ) λειτουργούσαν με σκοπό την πώληση ενέργειας και μόλις το 0,7% για αυτοκατανάλωση ενέργειας των μελών τους. Φάνηκε λοιπόν από τα στοιχεία ότι λειτουργούσαν με πρωταρχικό στόχο το κέρδος μέσω της πώλησης ενέργειας και δεν προορίζονταν τόσο για κατανάλωση από ίδια τα μέλη.

Ίσως η πιο σημαντική παρέμβαση είναι το Εξοικονόμηση κατ' οίκον Ι & ΙΙ - ή αλλιώς, το πρόγραμμα ενεργειακής απόδοσης στα οικιακά κτίρια που ξεκίνησε το 2011 για πρώτη φορά και υλοποιήθηκε για δεύτερη φορά το 2016 προκειμένου να συμπεριληφθούν περισσότεροι δικαιούχοι για το πρόγραμμα. Βασικά σημεία του προγράμματος, το οποίο αποτελεί το μόνο εθνικό πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης για την ενίσχυση της ενεργειακής απόδοσης του κτιριακού αποθέματος είναι πως παρέχει κίνητρα στα άτομα για την υλοποίηση παρεμβάσεων ενεργειακής αναβάθμισης σε ιδιοκτησίες. Οι ιδιοκτησίες αυτές μπορεί να είναι διαμερίσματα είτε μονοκατοικίες που χρησιμοποιούνται ως κύριες κατοικίες. Προϋποθέτει ωστόσο οι ιδιοκτήτες τους να πληρούν συγκεκριμένα εισοδηματικά και περιουσιακά κριτήρια. Επιπλέον τα οικήματα από άποψη ενεργειακής απόδοσης πρέπει να ανήκουν στην κατηγορία Δ και κάτω. Με το πρόγραμμα αυτό επιδιώκεται σε εθνικό επίπεδο η αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας μέσω της επίτευξης εξοικονόμησης ενέργειας, η μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ατόμων εντός των κατοικιών καθώς και

πρόσθετα οφέλη, όπως η ενεργειακή ασφάλεια, η δημιουργία θέσεων εργασίας και η υγεία.

Το πρόγραμμα ωστόσο έχει κάποια αδύναμα σημεία, όπως η έντονη γραφειοκρατία που το χαρακτηρίζει με αποτέλεσμα να λειτουργεί αποτρεπτικά για κάποιους ανθρώπους να το αξιοποιήσουν. Ο κεντρικός ρόλος των πιστωτικών ιδρυμάτων δυσχέραινε τη συμμετοχή ευάλωτων νοικοκυριών λόγω της χαμηλής πιστοληπτικής τους ικανότητας και η περίπλοκη διαδικασία συμμετοχής των πολυκατοικιών, παρόλο που η υλοποίηση παρεμβάσεων στο σύνολο του κτιρίου θα επέφερε συνολικά υψηλότερα επίπεδα εξοικονόμησης.

Με δεδομένο πως η καταπολέμηση της ενεργειακής φτώχειας διατυπώνεται στο ΕΣΕΚ, και μάλιστα με συγκεκριμένους ποσοτικούς στόχους, κρίνεται αναγκαία η εκπόνηση ενός εξειδικευμένου προγράμματος ενεργειακής αναβάθμισης το οποίο θα απαντά στις ανάγκες των νοικοκυριών που δεν καλύπτονται από τις εισοδηματικές κατηγορίες των ήδη εξαγγελλθέντων έως σήμερα προγραμμάτων, των πολύτεκνων και των μονογονεϊκών οικογενειών.

6. Συμπεράσματα

Η κλιματική αλλαγή αποτελεί ένα παγκόσμιο πρόβλημα, η αντιμετώπιση του οποίου καλείτε να επιτευχθεί σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Οι εθνικές επιδόσεις όσον αφορά τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και, ως εκ τούτου, τον περιορισμό των κλιματικών μεταβολών συνδέονται άρρηκτα με την αποτελεσματικότητα του ευρωπαϊκού και διεθνούς πλαισίου συνεργασίας (Αβράμη, 2020). Ωστόσο το κράτος παραμένει σημαντικός παίκτης ως εφαρμοστής το πολιτικών. Δομεί τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, διατηρεί ένα νομικό πλαίσιο (συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας) που υποστηρίζονται από καταναγκαστικές εξουσίες και χρησιμοποιεί σημαντικούς οικονομικούς και διοικητικούς πόρους μέσω της φορολογίας, των δαπανών και του γραφειοκρατίας. Στον περιβαλλοντικό τομέα, εξακολουθεί να είναι το εθνικό ρυθμιστικό σύστημα που στηρίζει τις πρακτικές περιβαλλοντικής διαχείρισης που δημιουργήθηκαν τον τελευταίο μισό αιώνα (Feindt & Duit & Meadowcroft, 2016).

Οι διεθνείς θεσμοί, τα διεθνή όργανα και οργανισμοί με τις συνακόλουθες κανονιστικές ρυθμίσεις και δεσμεύσεις, δεν μπορούν από μόνοι τους να λύσουν το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής, του περιβαλλοντικού προβλήματος. Πρέπει να υπάρξει ταυτόχρονη δέσμευση όλων των κρατών ανεξαιρέτως αλλά και όλων των εμπλεκόμενων δρώντων σε πολιτικό, οικονομικό και τεχνικό επίπεδο. Το ζήτημα που προκύπτει ως αποτέλεσμα των συνακόλουθων πρακτικών είναι ποιος θα είναι ο τρόπος όλες αυτές οι περιβαλλοντικές και κοινωνικές ανησυχίες να ενσωματωθούν στην οικονομία (Δούση, 2014). Τα περιβαλλοντικά κράτη μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο ισχυρά και περισσότερο ή λιγότερο σταθερά ριζωμένα σε συγκεκριμένες κοινωνικές πρακτικές, συνασπισμούς, λόγους και κανόνες. Εμφανίζουν ποικίλα μοτίβα έντασης μεταξύ των περιβαλλοντικών και άλλων τομέων της κρατικής δραστηριότητας και μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο επιτυχείς στην άρθρωση και την υλοποίηση συγκεκριμένων περιβαλλοντικών στόχων (Feindt & Duit & Meadowcroft, 2016). Η συνύπαρξη κρατικών και μη κρατικών φορέων διακυβέρνησης δεν συνεπάγεται τη παρακμή του κράτους αλλά τον νέο τρόπο λειτουργίας του σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης.

Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές επικεντρώνονται στην ανάπτυξη της αγοράς και στον οικονομικό παράγοντα. Λύσεις λοιπόν εστιασμένες στη λογική του νεοφιλευθερισμού αφήνουν σε δεύτερη μοίρα την κοινωνική ευημερία. Η περιοριστική δημοσιονομική πολιτική όπως αναφέρει ο Πλατιάς (2020) για τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και ευημερίας είναι αναγκαίο συγχρόνως με την ανάπτυξη της αγοράς, η οικονομική ανάπτυξη να διαχέεται στο κοινωνικό σύνολο και θα διασφαλίζεται η κοινωνική προστασία. «είναι αναγκαίος ο συγκερασμός οικονομικών και κοινωνικών στόχων και επιβεβλημένη η αρμονική σύνθεση των πολιτικών» (Πλατιάς, 2020 σελ: 54).

Η διαμόρφωση μιας εθνικής στρατηγικής ολιστικής αντιμετώπισης του φαινομένου, η οποία θα εξειδικεύεται ανάλογα και σε τοπικό επίπεδο, κρίνεται απαραίτητη και θα συμβάλλει στην ταυτόχρονη επίτευξη στόχων σε πολλούς τομείς περιβαλλοντικής, κοινωνικής και ενεργειακής πολιτικής. Κοινωνικοί στόχοι, όπως η πραγματική ανακούφιση νοικοκυριών μέσω της οριστικής εξόδου τους από την ενεργειακή φτώχεια, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στο εσωτερικό των κατοικιών με θετικό αντίκτυπο στην υγεία των ενοίκων ενώ παράλληλα θα εξυπηρετούνται και οι περιβαλλοντικοί και ενεργειακοί/κλιματικοί στόχοι, όπως η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, η αύξηση της συμμετοχής των ΑΠΕ στην παραγωγή ενέργειας και ηλεκτρισμού, η μείωση των αερίων του θερμοκηπίου, η ενίσχυση των κοινοτικών στο πλαίσιο ενός νέου οικονομικού και παραγωγικού μοντέλου.

Οι Primc & Dominko & Slabe-Erker, (2021) αναφέρουν ότι οι έννοιες της ενεργειακής φτώχειας και της φτώχειας καυσίμων πολύ συχνά ταυτίζονται και ακόμα δεν έχουν παγιωθεί τα όρια στα οποία διαφοροποιούνται. Είναι δύο δυναμικές και εξελισσόμενες έννοιες που είναι σημαντικό να μελετώνται και να αποσαφηνιστούν ώστε να τροφοδοτηθεί η έρευνα και να συμβάλουν στην ορθή χάραξη πολιτικής. Η ενεργειακή φτώχεια, ως μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, αντιμετωπίζει τα βασικά ζητήματα της πρόσβασης στην ενέργεια. Ενώ ο όρος «φτώχεια καυσίμων» χρησιμοποιείται κυρίως στις βιομηχανικές χώρες για να περιγράψει την κατάσταση όπου τα νοικοκυριά δεν διαθέτουν διαθέσιμο εισόδημα για να πληρώσουν τις βασικές ενεργειακές τους ανάγκες). Η ιδέα βασίζεται κυρίως στην αλληλεπίδραση των τιμών της ενέργειας, των χαμηλών εισοδημάτων και της εγχώριας ενεργειακής αναποτελεσματικότητας. Υπό αυτή την έννοια, η φτώχεια καυσίμων μπορεί να θεωρηθεί ως μια ξεχωριστή μορφή στέρησης και

μειονεκτήματος. Η πρόσβαση σε καθαρή, οικονομικά προσιτή και αξιόπιστη ενέργεια προσδιορίζεται ως προϋπόθεση για την άμβλυνση της φτώχειας και αποτελεί τον έβδομο στόχο στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ)(Ηνωμένα Έθνη, 2020).

Προτεραιότητα και κορυφαίος στόχος της ενεργειακής πολιτικής είναι η εξεύρεση, η εξασφάλιση και η διαχείριση ενεργειακών πόρων, με τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η ασφαλής, ομαλή, αδιάλειπτη και αξιόπιστη κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της χώρας, σε όλη της την επικράτεια, και με τους καλύτερους δυνατούς όρους για τους πολίτες.

Η αυξανόμενη ευημερία και η αυξανόμενη φτώχεια είναι αντίθετες εξελίξεις οι οποίες, ως τέτοιες, ανήκουν και οι δύο στην πραγματικότητα του καπιταλιστικού παγκόσμιου συστήματος. Η κοινωνία (Παγκόσμιος Βοράς) εξωτερικεύοντας τις αρνητικές εξωτερικές επιπτώσεις της οικονομικής δραστηριότητας, το βάρος και το κόστος σε άλλους (Παγκόσμιο Νότο) σταθεροποιεί και αναπαράγει τον εαυτό της (Lessenich, 2019).

Δεδομένης της κλιματικής αλλαγής η αντίληψη για την ανάπτυξη και την πρόοδο πρέπει να αλλάξει, ζητήματα όμως προκύπτουν κατά πόσο θα αλλάξει και η κοινωνική πολιτική. Στις νέες πιο «πράσινες οικονομίες χαμηλών εκπομπών άνθρακα» τα συστήματα πρόνοιας πρέπει να προσαρμοστούν, και να αναδιαμορφώσουν τη νέα πραγματικότητα. Χρειάζονται μακροπρόθεσμα ανθεκτικά και προσαρμοστικά συστήματα καθώς η αναγκαία αύξηση του φόρου στον άνθρακα θα φέρει οπισθοδρομικές οικονομικές επιπτώσεις που θα πλήξουν περισσότερο τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα (Shaffrin, 2014).

Η ενεργειακή φτώχεια εμποδίζει πολλές μορφές ανάπτυξης και συμβάλλει στη δημιουργία ενός φαύλου κύκλου ή παγίδας φτώχειας (Gonzalez-Eguino, 2015). Ένας δυναμικός ορισμός της ενεργειακής φτώχειας που θα έριχνε φως και στους σωρευτικούς κινδύνους δηλαδή τις έμμεσες συνέπειες του φαινομένου (Baker, Mould, Restrict, 2018). Αν λαμβάνονται σταθερά υπόψη οι ευρύτερες κοινωνικές πτυχές στις επιπτώσεις του φαινομένου της ενεργειακής φτώχειας στο σχεδιασμό των πολιτικών αντιμετώπισης και αν υιοθετηθούν δυναμικές μετρήσεις που βασίζονται στον κίνδυνο ενεργειακής φτώχειας μπορεί το κράτος να εξατομικεύσει και να κάνει ολιστικές παρεμβάσεις. Μία αποτελεσματική παρέμβαση είναι αυτή που όχι μόνο συμβάλλει στην εξάλειψη της ευπάθειας από την ενεργειακή φτώχεια ενός νοικοκυριού αλλά αυτή που στοχεύει επίσης στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας των ατόμων από το να καταστούν ενεργειακά φτωχοί.

Τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος βιοπορίζονται ήδη με το χαμηλότερο επίπεδο κατανάλωσης ενέργειας και δεν μπορούν να αντέξουν οικονομικά περαιτέρω μειώσεις ενέργειας χωρίς να πέσουν σε ενεργειακή φτώχεια ή να μειώσουν δραματικά άλλα απαραίτητα αγαθά. Ωστόσο, μελέτες δείχνουν ότι οι φόροι άνθρακα ή ενέργειας είναι λιγότερο οπισθοδρομικοί εάν τα έσοδα χρησιμοποιούνται για την αύξηση των κοινωνικών παροχών, των φορολογικών πιστώσεων ή ακόμα για επενδύσεις στην ενεργειακή απόδοση των σπιτιών (Pye et al. 2008).

Οι φόροι στην ενέργεια και στον άνθρακα είναι μία από τις κεντρικές στρατηγικές για τη στόχευση της κατανάλωσης ενέργειας. Όσον αφορά τη μείωση των εκπομπών, αξιολογούνται ως εξαιρετικά αποτελεσματικά μέσα. Ωστόσο, η αύξηση των ενεργειακών φόρων συνιστά διαφορετική επιβάρυνση για διάφορες εισοδηματικές ομάδες. Έτσι, οι φόροι θεωρούνται εξαιρετικά οπισθοδρομικοί λόγω της ανελαστικότητας των τιμών της ενέργειας στις αγροτικές περιοχές και για συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες όπως οι φτωχοί, οι ηλικιωμένοι ή οι νέοι. Τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος λειτουργούν ήδη στο χαμηλότερο επίπεδο κατανάλωσης ενέργειας και απλά δεν μπορούν να αντέξουν οικονομικά περαιτέρω μειώσεις ενέργειας χωρίς να πέσουν σε ενεργειακή φτώχεια (Saffrin, 2014).

Η αποτίμηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών για την κλιματική αλλαγή σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο είναι καίριας σημασίας. Μια πολιτική δεν μπορεί αν χαρακτηριστεί ως επιτυχημένη κρίνοντας μόνον τις εθνικές επιδόσεις της και χωρίς να λαμβάνονται υπόψιν οι κοινωνικές επιπτώσεις της, δηλαδή την ενδεχόμενη επιδείνωση της θέσης ορισμένων ομάδων και τη μη αποτελεσματική προστασία τους (Αβράμη, 2020). Όταν το κόστος που προκύπτει από την μείωση των εκπομπών άνθρακα μεταφέρεται στις τελικές τιμές αγαθών και υπηρεσιών, η εφαρμογή της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» μπορεί να επιδεινώσει τη θέση των πιο ευάλωτων οικονομικά και κοινωνικά νοικοκυριών. Ο αρχικός πολιτικός σχεδιασμός και η αναγκαία πρόβλεψη για χορήγηση αντισταθμιστικών οφελών στις πιο ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες είναι καίριας σημασίας και πρέπει να αποβλέπει στην ελαχιστοποίηση ή ακόμα και την εξάλειψη των αρνητικών επιπτώσεων (Pye et al., 2008). Στο πλαίσιο αυτό, η διαμόρφωση και η εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής μπορεί να γίνει αντιληπτή ως ευκαιρία για την προώθηση των κοινωνικών στόχων, παράλληλα με τους περιβαλλοντικούς (Αβράμη, 2020).

Ο σχεδιασμός της περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ελλάδα και ιδίως της περιβαλλοντικής φορολογίας δεν λαμβάνει υπόψιν τις παρατηρούμενες κοινωνικές

και περιβαλλοντικές ανισότητες. Αντί να διορθώνει την υφιστάμενη κοινωνική και περιβαλλοντική αδικία, εντείνει τις ήδη υφιστάμενες ανισότητες και επιδεινώνει τη θέση ορισμένων ήδη ευάλωτων ομάδων και αυτό προκύπτει από τα αυξημένα ποσοστά ενεργειακής φτώχειας στην Ελλάδα. Η ενεργειακή φτώχεια έχει σημαντικές επιπτώσεις στην υγεία, την οικονομική δραστηριότητα και το περιβάλλον, επειδή μειώνει την τρέχουσα και μελλοντική παραγωγικότητα και περιορίζει τις δυνατότητες ανάπτυξης.

Οι συζητήσεις για την κλιματική αλλαγή που προκαλείται από τον άνθρωπο, την εξάντληση των μη ανανεώσιμων πόρων ή οποιοδήποτε άλλο ερώτημα, δημιουργούν πολιτική αβεβαιότητα όχι τόσο επειδή αγγίζουν τα όρια της τεχνικής και επιστημονικής γνώσης, αλλά λόγω του τρόπου με τον οποίο παραβιάζουν αυτήν τη συμβατική διάκριση μεταξύ της κοινωνίας και φύση. Δεν μπορούν να διευθετηθούν μόνο από ειδικούς, γιατί περιλαμβάνουν ερωτήματα όχι μόνο για τη φύση του κόσμου αλλά και για τη φύση της συλλογικότητας (Mitchel, 2011).

Με αυξανόμενο αριθμό τρόπων, η κατασκευή της τεχνικής εμπειρογνωμοσύνης περιλαμβάνει τη συμμετοχή απλών πολιτών Σε αυτές τις καταστάσεις, τα πολιτικά υποκείμενα δεν γίνονται απλώς αντικείμενα κοινωνικοτεχνικών πειραμάτων αλλά συμμετέχοντες σε αυτά. Πολλές τέτοιες διαδικασίες εμφανίζονται αρχικά ως απειλή για τα δικαιώματα των πολιτών, των καταναλωτών ή των ανθρώπινων υποκειμένων γενικότερα, και μερικές φορές υπόκεινται σε πρωτόκολλα που προσπαθούν να προστατεύσουν αυτά τα δικαιώματα. Ωστόσο, ως απάντηση σε απειλές τόσο διαδεδομένες όπως η αιχμή του πετρελαίου ή η κλιματική κατάρρευση, οι αντίπαλες τεχνικές λύσεις γίνονται πειράματα στη σύνθεση του συλλογικού κόσμου (Mitchel, 2011).

Σίγουρα μεμονωμένες εθνικές προσπάθειες δεν αρκούν για να προστατευτεί αποτελεσματικά το περιβάλλον, άλλωστε η ίδια η ρύπανση δεν γνωρίζει εθνικά σύνορα καθώς για παράδειγμα η ατμοσφαιρική ρύπανση εντός των συνόρων ενός κράτους μπορεί να μεταφερθεί και να έχει επιπτώσεις και εκτός συνόρων. Η Κλιματική αλλαγή είναι ένα παγκόσμιο ζήτημα εκ φύσεως. Ωστόσο ο ρόλος και η σημαντικότητα του κράτους δεν αμφισβητείται, αναγνωρίζεται όμως ότι δεν είναι ο μόνος ρυθμιστικός παράγοντας αλλά μοιράζεται με άλλους διακυβερνητικούς και διεθνικούς δρώντες. Το σύστημα της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης είναι πολυδιάστατο. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα, στο υπάρχον καπιταλιστικό σύστημα, δεν μπορούν να αντιμετωπίζονται χωριστά από τις οικονομικές και

κοινωνικές διαστάσεις τους. Τα κράτη έχουν πρωταρχικό ρόλο στη παγκόσμια περιβαλλοντική διακυβέρνηση καθώς καθορίζουν τις πολιτικές, παράγουν και εφαρμόζουν τις ρυθμίσεις δεδομένου ότι μόνο επίσημοι κυβερνητικοί αντιπρόσωποι μπορούν να διαπραγματευτούν, να ψηφίσουν και να επικυρώσουν μια διεθνή περιβαλλοντική συμφωνία.

Η θέση ορισμένων κρατών στο ανώτερο άκρο της παγκόσμιας κλίμακας κατανομής πλούτου δεν οφείλεται στην «εργατικότητα» των πολιτών τους ή στην «παραγωγικότητα» των οικονομιών τους, αλλά σε μεγάλο βαθμό στη στρατηγική τους θέση στην παγκόσμια οικονομία και το ιστορικά κληρονομημένο «κεφάλαιο» που τη συνοδεύει. Σε παγκόσμια κλίμακα, η ανισότητα μεταξύ πλούσιων και φτωχών χωρών είναι ακόμη μεγαλύτερη από την ανισότητα μεταξύ των πλουσιότερων και των φτωχότερων πληθυσμιακών ομάδων στις πιο άνισες χώρες του κόσμου (Lessenich, 2019).

Οι κοινωνικές δομές επιτρέπουν την εξωτερίκευση του περιβαλλοντικού κόστους, επειδή οι κοινωνικοί μηχανισμοί το επιτρέπουν, επειδή η γενική πρακτική επιβεβαιώνει ότι το έτσι γίνεται. Σε κάποιο βαθμό, όμως, εξωτερικευόμαστε όλοι και είμαστε συνένοχοι γιατί δεν γίνεται διαφορετικά, επειδή οι κοινωνικές δομές το επιβάλλουν, επειδή οι κοινωνικοί μηχανισμοί οδηγούν σε αυτό, επειδή η γενική πρακτική στο κοινωνικό μας περιβάλλον μας κάνει να το κάνουμε. Όλοι εξωτερικευόμαστε γιατί ζούμε σε μια κοινωνία εξωτερίκευσης, ένας πολυδιάστατος παγκοσμιοποιημένος μηχανισμός εκμετάλλευσης. Στη δομική διάσταση, η έννοια της εξωτερίκευσης έρχεται σε ρήξη με τη συμβατική κατανόηση της κοινωνικής ανισότητας με την έννοια των ιεραρχιών εισοδήματος και πλούτου μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο μιας χώρας. Οι ανισότητες εξακολουθούν να υπάρχουν σε μαζική κλίμακα, και στο πρόσφατο παρελθόν τείνουν να γίνουν ακόμη πιο έντονες. Η κριτική, τουλάχιστον τις τελευταίες δύο δεκαετίες, του «μεθοδολογικού εθνικισμού» στην έρευνα για τις ανισότητες. Η εστίασή του στην κατάσταση εντός των επιμέρους εθνικών κρατών και στην «τοπική» ανισότητα παραμένει απολύτως έγκυρη ακόμα (Lessenich, 2019).

Αν δεν αλλάξει το ίδιο το σύστημα από τη ρίζα του, το κυρίαρχο πρότυπο οργάνωσης της κοινωνίας που επιτάσσει η ανταγωνιστική οικονομία της αγοράς, τα καταναλωτικά πρότυπα, ο ακραίος ατομισμός και υλισμός τότε δεν θα βρεθούν ποτέ οριστικές λύσεις για την αντιμετώπιση του περιβαλλοντικού ζητήματος. Οι λύσεις πάντα θα είναι πρόσκαιρες απλά μεταθέτοντας το πρόβλημα για τις επόμενες γενιές.

Η παγκόσμια ανισότητα μεγεθύνεται αντί να περιορίζεται, παράλληλα με τη κλιματική κρίση που οι επιπτώσεις της γίνονται μέρα με τη μέρα πιο αισθητές.

Πηγές-Βιβλιογραφία

Πηγές

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ 2021, ΥΛΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΣΤΕΡΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKko4lN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKko4lN_javax.faces.resource=document&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKko4lN_ln=downloadResources&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKko4lN_documentID=488236&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKko4lN_locale=el

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ (2023)

<https://www.statistics.gr/documents/20181/aef48b89-16b1-f6a9-ab1b0ad738908a08>

Βαθμός ανικανότητας των νοικοκυριών να κρατήσουν επαρκώς ζεστό το σπίτι τους ανά την Ευρώπη δεδομένα από το 2012.

[Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](#)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Περιφερειών

ανακτήθηκε από: <https://cor.europa.eu/el/news/Pages/time-to-eradicate-energy-poverty-in-europe.aspx>

European Commission, Energy efficiency directive

ανακτήθηκε από 13.1.24: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-efficiency-targets-directive-and-rules/energy-efficiency-directive_en

European Commission, Commission publishes recommendations to tackle energy poverty across the EU (23.10.23), ανακτήθηκε από

13.1.24: https://energy.ec.europa.eu/news/commission-publishes-recommendations-tackle-energy-poverty-across-eu-2023-10-23_en

European Commission, Energy poverty The EU is committed to tackling energy poverty and ensuring that vulnerable consumers have access to essential energy services and products, ανακτήθηκε από

13.1.24: https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/energy-consumer-rights/energy-poverty_en#eu-projects-to-fight-energy-poverty

European Energy Network. ανακτήθηκε 20.12.23 από: https://enr-network.org/wp-content/uploads/ENERGYPOVERTY_EnRPositionPaper-Energypoverty-Jan-2019.pdf

European Commission, Energy union The energy union will help to provide secure, affordable and clean energy for EU citizens and businesses, ανακτήθηκε 13.1.24 από: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy/energy-union_en

European Commission, Energy Poverty Advisory Hub
Ανακτήθηκε 13.1.24 από: https://energy-poverty.ec.europa.eu/index_en

European Commission, Clean energy for all Europeans package, ανακτήθηκε 13.1.24 από: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans-package_en

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, ανακτήθηκε στις 10.10.23 από: [Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία - Consilium \(europa.eu\)](https://consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/10/10/231010-1)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2023) Δέσμη παραβάσεων Φεβρουαρίου: κυριότερες αποφάσεις Αιτιολογημένες γνώμες, Προστασία της φύσης: Η Επιτροπή καλεί την ΕΛΛΑΔΑ να συμμορφωθεί με το δίκαιο της ΕΕ κατά τον σχεδιασμό έργων αιολικών πάρκων. Ανακτήθηκε Ιανουάριο 3, 2024, από: [ps://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/inf_23_525](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/inf_23_525)

Επιτροπή-ΕΚΘΕΣΗ ΧΩΡΑΣ, 2023) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023SC0608>

Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση. (χ.χ). *Ενεργειακή πολιτική: γενικές αρχές*. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. ανακτήθηκε Δεκέμβριο 12, 2023, από: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/68/energy-policy-general-principles>

IEA (2023) Δελτίο τύπου, ανακτήθηκε από: <https://www.iea.org/reports/greece-2023>

WHO/2016/Ambient air pollution: A global assessment of exposure and burden of disease, ανακτήθηκε Δεκέμβριο 13, 2023, από: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/250141/9789241511353-eng.pdf?isAllowed=y&sequence=1>

Νόμος 4513/2018/Ενεργειακές Κοινότητες
<https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/341480/nomos-4513-2018>

Νόμος 5327/2023
<https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/872080/nomos-5037-2023>

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. *Αιθαλομίχλη*. [Αιθαλομίχλη - \(ypen.gov.gr\)](http://ypen.gov.gr)

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. Ενέργεια. (χ.χ). *Εθνικό Σχέδιο για την ενέργεια και το κλίμα*. Ανακτήθηκε Δεκέμβριο 10, 2023, από: <https://ypen.gov.gr/energeia/esek/>

Εθνικό Σχέδιο Ενέργειας και Κλίματος/Οκτώβριος 2023/Προσχέδιο αναθεωρημένης έκδοσης Ανακτήθηκε Ιανουάριο 3, 2023 από: <https://commission.europa.eu/system/files/2023-11/GREECE%20-%20DRAFT%20UPDATED%20NECP%202021-2030%20EL.pdf>

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. (03/08/2021). Σχέδιο Δράσης για την Καταπολέμηση της Ενεργειακής Ένδειας. [\(Microsoft Word - \323\304\305\305_v100720-rev6_clean rev.docx\) \(ypen.gov.gr\)](#)

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. *Πρόγραμμα «Εξοικονόμηση κατ' οίκον II»* Ανακτήθηκε Ιανουάριο 3, 2024, από: [Εξοικονόμηση κατ' οίκον II» : Αρχική \(ypen.gr\)](#)

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ-Έγκριση Σχεδίου Δράσης για τη Καταπολέμηση της Ενεργειακής Ένδειας (28/9/2021). ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. Ανακτήθηκε Δεκέμβριο 9, 2023, από: https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/2021/10/%CE%A5%CE%A0%CE%95%CE%9D_%CE%93%CE%94%CE%95_89335_5599_27.09.2021_%CE%A5%CE%91-%CE%A3%CF%87%CE%B5%CE%B4%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CE%94%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%AD%CE%BC_%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA_%CE%AE%CF%82-%CE%AD%CE%BD%CE%B4%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82_%CE%A6%CE%9_5%CE%9A-4447-%CE%92_28.09.2021.pdf

ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΩΝ ΠΗΓΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΗΣΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. (χ.χ) *Παρατηρητήριο ενεργειακής φτώχειας*. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ & ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. Ανακτήθηκε Δεκέμβριο 11, 2023, από: <http://www.cres.gr/energy-efficiency/poverty.html>

ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ. Ειδική Έκθεση. (2018). *Ατμοσφαιρική Ρύπανση: Η προστασία της υγείας μας παραμένει ανεπαρκής*. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18_23/SR_AIR_QUALITY_EL.pdf

Heinrich Boll Stiftung. (2019). *ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ*. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ Ελλάδα. [Ενεργειακή φτώχεια στην Ελλάδα | Heinrich-Böll-Stiftung Θεσσαλονίκη \(boell.org\)](#)

Heinrich Boll Stiftung. (2021). *Ενεργειακή φτώχεια στην Ελλάδα Επίγνωση των πολιτών για το φαινόμενο και την αντιμετώπισή του*. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ Ελλάδα [Ενεργειακή φτώχεια στην Ελλάδα | Heinrich-Böll-Stiftung Θεσσαλονίκη \(boell.org\)](#)

17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης ΟΗΕ <https://csr.ert.gr/keep/17-stoxoi-viosimis-anaptyxis/>

ELF/ πληροφορίες σχετικά με την εσωτερική ρύπανση του αέρα/ανακτήθηκε από: <https://europeanlung.org/el/information-hub/keeping-lungs-healthy/%ce%b7-%cf%81%cf%8d%cf%80%ce%b1%ce%bd%cf%83%ce%b7-%ce%b1%ce%ad%cf%81%ce%b1-%ce%b5%cf%83%cf%89%cf%84%ce%b5%cf%81%ce%b9%ce%ba%cf%8e%ce%bd-%cf%87%cf%8e%cf%81%cf%89%ce%bd-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%bf%ce%b9/>

ENACT the ENERGY ACTION project. *What do cold homes cost a country?*. Ανακτήθηκε Δεκέμβριο 22, 2023, από: <http://www.coldathome.today/what-do-cold-homes-cost-a-country?rq=what%20do%20cold%20homes%20cost>

Μακαντάση, Φ., & Βαλεντής, Η., (Νοέμβριος 22). Η ενεργειακή κρίση στην Ελλάδα, Τι ακριβώς συμβαίνει με το κόστος ενέργειας, πού οφείλεται, πώς πρέπει να αντιμετωπιστεί και τι διδάγματα προκύπτουν. *διαΝΕΟσις ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ*. <https://www.dianeosis.org/2022/11/i-energeiaki-krisi-stin-ellada/>

Σχέδιο Δράσης Αντιμετώπισης της Ενεργειακής Πενίας
Ανακτήθηκε από: [\(Microsoft Word - \323\304\305\305_v100720-rev6_clean rev.docx\) \(ypen.gov.gr\)](#)

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ. (χ.χ). *Ενεργειακή Φτώχεια*. Ανακτήθηκε Νοέμβριο 15, 2023, από: [Ενεργειακή Φτώχεια – Ο Συνήγορος του Πολίτη για τις εύλωτες ομάδες \(synigoros-solidarity.gr\)](#)

ΕΤΕΡΟΝ Στέγαση 360, *Ενεργειακή φτώχεια*. Ανακτήθηκε Δεκέμβριο, 10, 2023, από: [Ενεργειακή φτώχεια - ΕΤΕΡΟΝ Στέγαση](#)

Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση (2023, Οκτώβριος).
Περιβαλλοντική πολιτική: γενικές αρχές και βασικό πλαίσιο. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Ανακτήθηκε Δεκέμβριο 24, 2023, από:

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework>

Έθνη Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ, *Στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης*. Ανακτήθηκε Ιανουάριο 7, 2024, από: <https://unric.org/el/17-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%BF%CE%B9-%CE%B2%CE%B9%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%83/>

ΟΠΕΚΑ/Ελλάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα
<https://opeka.gr/elachisto-engyimeno-eisodima/>

IEA (2023) Δελτίο τύπου

Ανακτήθηκε από: <https://www.iea.org/reports/greece-2023>

Right to Energy Coalition, *ABOUT ENERGY POVERTY*. Ανακτήθηκε Δεκέμβριο 20, 2023. [About Energy Poverty | Right to Energy Coalition](#)

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αβράμη Λ. (2020). Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής για την κλιματική αλλαγή στην Ελλάδα της κρίσης: Περιβαλλοντική Φορολογία και Ενεργειακή Φτώχεια. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 45(1), 111–147.
<https://doi.org/10.12681/hpsa.22315>
- Βαταβάλη Φ., Χατζηκωνσταντίνου Ε., (2018) *ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ* Τρία κείμενα και έξι ιστορίες πολυκατοικιών, Αθήνα, angelus novus
- Βατικιώτης, Λ. (2019). Η ενεργειακή φτώχεια ήρθε για να μείνει. Δημοσιογραφία, 19, 8-11
- Δούση, Ε., (2014). *Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΕ ΚΡΙΣΗ*. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα.
- Κατσαφάδος, Π., & Μαυροματίδης, Η. (2015). Εισαγωγή στη φυσική της ατμόσφαιρας και την κλιματική αλλαγή [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος,
- Κωνσταντίνου, Κ., (2019). *Η Ενεργειακή Φτώχεια στην Ευρώπη και την Ελλάδα: Διερεύνηση της Παρούσας Κατάστασης και Αξιολόγηση Πιθανών Μέτρων*

Ανακούφισης [Μεταπτυχιακή εργασία, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ]Ανακτήθηκε από: <http://artemis.cslab.ece.ntua.gr:8080/jspui/handle/123456789/17407>

Νάντσου., Θ., (2023, Μάρτιος 10) *Η απολιγνιτοποίηση που έμεινε στο ράφι*, WWF.

Ανακτήθηκε Ιανουάριο 5, 2024, από: <https://www.wwf.gr/?uNewsID=9329466>

Πλατιάς, Χ., (2020). *ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ Ζητήματα Πολιτικής και Διακυβέρνησης*. (2η έκδοση), ΣΙΔΕΡΗΣ:ΑΘΗΝΑ

Τράτσα, Μ., (2023, Οκτώβριος, 23), Φωτοβολταϊκά: Αλλάζουν όλα από 1η Νοεμβρίου στις ενεργειακές κοινότητες. *Οικονομικός Ταχυδρόμος* <https://www.ot.gr/2023/10/23/energeia/fotovoltaika-allazoun-ola-apo-1i-noemvriou-stis-energeiakes-koinotites/>

Χατζημπούσιου, Ε., (2015), *Ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική: άξονες και προοπτικές* [Μεταπτυχιακή εργασία, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ]Ανακτήθηκε από: [ChatzimpousiouEleniMsc2015.pdf \(uom.gr\)](http://ChatzimpousiouEleniMsc2015.pdf (uom.gr))

Ξενόγλωσση

Baker, K.J., Mould, R., Restrict, S. Rethink fuel poverty as a complex problem. *Nat Energy* 3, 610–612 (2018). <https://doi.org/10.1038/s41560-018-0204-2>

Benson, E., 2020. Chapter 6. The Human Planet: Globalization, Climate Change, and the Future of Civilization on Earth, *Surroundings: A History of Environments and Environmentalisms*. (163-192). Chicago: University of Chicago Press, <https://doi.org/10.1007/s10739-020-09620-7>

Boardman, B., 1991. *Fuel poverty : from cold homes to affordable warmth*.

Boardman, B., 1993. Opportunities and constraints posed by fuel poverty on policies to reduce the greenhouse effect in Britain *Applied Energy, Elsevier*, vol. 44(2), pages 185-195. [https://doi.org/10.1016/0306-2619\(93\)90061-S](https://doi.org/10.1016/0306-2619(93)90061-S)

Bouzarovski, S., Thomson, H., & Cornelis, M. (2021). Confronting Energy Poverty in Europe: A Research and Policy Agenda. *Energies*.

Bradshaw, J., & Hutton, S., (1983). SOCIAL-POLICY OPTIONS AND FUEL POVERTY. *Journal of Economic Psychology*, 3(3-4), 249-266.

Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε από: <https://hdl.handle.net/11419/3708>

- Duit, A., Feindt, P. H., & Meadowcroft, J. (2016). Greening Leviathan: the rise of the environmental state? *Environmental Politics*, 25(1), 1-23.
<https://doi.org/10.1080/09644016.2015.1085218>
- Fitzpatrick, T., (2014). An ecosocial understanding of poverty, στο T. Fitzpatrick, *International Handbook on Social Policy and the Environment* (σ.93-123). UK: Edward Elgat Publishing Limited.
- Fitzpatrick, T., (2017). *A Green History of the Welfare State*
- Saffrin, A., (2014) The new social risks and opportunities of climate change, στο T. Fitzpatrick, (2014) *International Handbook on Social Policy and the Environment* (σ.3-61). UK: Edward Elgat Publishing Limited.
- González-Eguino, Mikel, 2015. "Energy poverty: An overview," *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Elsevier, vol. 47(C), pages 377-385.
- Gough, I. (2014), "Climate change, Social Policy and Global Governance" σε Kaas,A.& Stubbs,P.(eds)(2014), *Transformations in Global and Regional Social Policies*, Λονδίνο: Palgrave. Σελ. 108-132.
- Lenschow, A., Newig, J., and Challies, E., 2016. Globalization's limits to the environmental state? Integrating telecoupling into global environmental governance. *Environmental Politics*, 25 (1). doi:10.1080/09644016.2015.1074384
- Lessenich, S.,(2019), *LIVING WELL AT OTHERS' EXPENSE THE HIDDEN COSTS OF WESTERN PROSPERITY*
- Mitchell T. (2011). *Carbon democracy. Political power in the age of oil*. Verso.
- Meadowcroft, J. (2005), 'From Welfare State to Ecostate?', in J. Barry and R. Eckersley (eds.), *The State and the Global Ecological Crisis* (Cambridge: MIT Press), 3-23.
- Pye, S., Skinner, I., Meyer-Ohlendorf, N., Leipprand, A., Lucas, K., & Salmons, R. (2008). Addressing the social dimensions of environmental policy - A study on the linkages between environmental and social sustainability in Europe.
- PRIMC, Kaja, DOMINKO, Miha, SLABE ERKER, Renata. 30 years of energy and fuel poverty research : a retrospective analysis and future trends. *Journal of cleaner production*. 2021, vol. 301, DOI: 10.1016/j.jclepro.2021.127003
- Sonnenfeld, D.A. and Mol, A.P.J., 2011. Social theory and the environment in the new world (dis)order. *Global Environmental Change*, 21 (3) (August), 771–775.
doi:10.1016/j.gloenvcha.2011.03.019

Sovacool, K. B., & Mukherjee, I., Conceptualizing and Measuring Energy Security: A Synthesized Approach (August 30, 2011). *Energy* 36 (2011) 5343-5355, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3445378>

